XIX. évfolyam. 1908. 3/932. szám.

MEGJELEN MINDEN VASÁRNAP.

Előfizetési feltételek:
Egész évre ... ... kor. 20.—
Félévre ... ... » 10.—
Negyedévre ... ... » 5.—

Egyes szám ára 40 fillér.

A HÉT

POLITIKAI ÉS IRODALMI SZEMLE.

SZERKESZTI KISS JÓZSEF.

Szerkesztőség és kiadóhivatal:
BUDAPEST,
VIII., Rökk Szilárd-utcza 18. sz.

Telefonszám: 61—38.

Hirdetések felvétele ugyanott.

Budapest, január hó 19.

Krónika.

Kölntől Zágrábig.

— *jan. 17.*

A világtörténelem ma is az, ami ötezer esztendővel ezelőtt volt: nem tud modern lenni s az események elrendezésénél most is a régi nyárspolgári izlést követi. Minden kulturkép mellé odaállitja annak pendantját. És a pendantok tulajdonképpen megismétlődést jelentenek. Csak a formákban, szinekben van bizonyos eltérés, de a sujet ugyanaz. Igy állanak ma egymás mellett a históriában Köln és Zágráb. Ugyanaz a szenzáczió mindkét helyen, azzal a különbséggel, hogy az egyik a megforditottja a másiknak. Kölnben Peters ur a nap hőse. Peters kormányzó volt az afrikai német gyarmatokon, ahol korlátlan hatalommal akart uralkodni. Brutalizálta a feketebőrüeket s elveszettnek látta azt a napot, amelyen nem tolatta ki néhány benszülött szemét. S most lázong Németország és lázong a czivilizált Európa. Förtelemmel hallgatja a kölni tárgyalásokat, melyek nyilvánvalóvá teszik, hogy Peters ugy vadászott az alattvalói életére, mint ahogyan nálunk vadásznak nyulakra és zergékre. Hát persze hogy mindez felháboritja a kulturnépek emberi érzését. Mert a kulturnép s egyáltalában a kulturember semmit se röstell oly nagyon, mint ha kisül a fajtájáról, hogy a barbarizmusból még ma is jóval több van benne, mint amennyi jóhirével, nimbuszával összefér. Mert ilyenkor ugy érzi, hogy csak bitorolja a kulturember nevét. S ezért aztán kipellengérezteti azt, aki őt a saját barbárságára figyelmezteti. Bizony mulatságos, hogy a nácziók közt csakugy akadnak kulturprocczok, mint ahogyan akadnak ilyenfajta emberek az ugynevezett előkelő familiákban. E familiák mindig belepirulnak, ha a család szegénye azt hireszteli magáról, hogy ő is a hires radnóthfalvaiak közül való. Az ember nem szereti, ha a multjára figyelmeztetik. S a népek és nemzetek megborzadnak attól, hogy az egyénben, a család szegényében felismerjék a maguk ősi formáját, ősi erkölcsét. És a vadállatnak ezen az atavizmusán talán van is szégyenkezni való.

Most aztán méltóztassanak Zágráb felé fordulni. Itt a nép mutatkozik be Peters kormányzó ur szerepében. Afrikában egyetlen ember volt az, aki az odavaló néptörzsre vadászott. Horvátországban annyiban változott a kép, hogy ott egy egész néptörzs fegyverkezik kövekkel, dorongokkal, tüzet okádó rakétákkal a maga kormányzója ellen. Egy néptörzs, mely csupa Peters-féle emberekből áll. Kell-e ezen is szégyenkeznünk? Nem. Mert a népek szuverének. A nép akarata szent és sérthetetlen. S fölötte áll minden kritikának. Ezt mondották ki egymásról a népek s igy állapitották meg kölcsönösen egymásról, hogy ők tökéletesek s nem véthetnek se a jó izlés, se az etika ellen.

De ezek a kölcsönös megállapodások nagyon régi keletüek. És abban az időben, amikor megszülettek, helyénvalók voltak. Mert az őskorban egyformán barbárok voltunk valamennyien s az egyik nép barbarizmusa nem sérthette a másiknak emberies érzéseit. Egyformák voltunk s még nem tudtunk disztingválni. Ahhoz, hogy különbséget tudjunk tenni kultura és barbarizmus közt, még hiányzott a kultura fogalma. A nivókban még nem volt eltérés, tehát sejtelmünk se volt róla, hogy mások is lehetünk. A barbarizmus volt a norma, a kulturából még a kivételnek való példát se láttuk magunk előtt. De ma már a kultura a szabály s a barbarizmus a kivétel. S ha Afrikában egy kormányzó nem véthet büntetlenül egy czivilizálatlan néptörzs körében az emberiesség törvényei ellen, majdnem érthetetlen, hogy miért kell megtürni, hogy Európa másképpen magyarázza Afrikában a czivilizáczió törvényeit, mint Horvátországban.

A népek szuverénitásának is van határa. És ez a határ, hogy ma már egy nép még önmagát se kormányozhatja ugy, hogy az általánosabb érdekekkel összeütközzék. Az egyén etikájának szabályai, hogy önzésében csak odáig mehet, amig azzal nem válik a társadalom ártalmára. A társadalom érdeke jelzi az egyén egoizmusának a határvonalát. S mert a fejlettebb társadalmi élet mellett az egyénnek is feltétlenül kárára van, amit a társadalom ellen cselekszik, lehetetlenné kellett tenni, hogy az egyén a társadalom ellen vétkezve, önmagában is kárt tegyen. Ha jól emlékezünk, Bernstein mondotta a német gyarmatpolitikáról, hogy ő a drasztikusabb eszközök igénybevételét is megokoltnak tartja ott, ahol egy alsóbbrendü nemzet elzárja magát a magasabb kultura elől. Ennek a politikának a lényege, hogy a lokális érdeknek deferálni kell az általánosabb érdekek előtt. S az talán mégsem vonható kétségbe, hogy Horvátországban még sok a kultura végezni valója. Nem kell sovén magyarnak lenni s nem is kell faji egoizmusban szenvedni, hogy felismerhessük a kulturellenes irányt abban, ami Horvátországban történik. Nem a magyar imperiumból sarjadzó fanatiz-

must, de a kulturához való szolidáris érzést bántja a horvát éretlenkedés. És nem is az országtól, de a kulturától való elszakadást látjuk abban a tobzódásban, amelyben a horvát nép ténfereg mostanában. Mi a magunk kulturájától se vagyunk tulságosan elragadtatva. De ez a beismerés, ha másra nem is jó, legalább bizonyságot tesz amellett, hogy nem vesztettük el itélőképességünket s felismertük a jobbat. Ez a megismerés fejezi ki, hogy megvan bennünk a magasabb rendü fejlődésnek a lehetősége. De Horvátország nem a magasba tekint, hanem a mélységbe. Valami megmagyarázhatatlan optikai csalódás azt mondja neki, hogy az alacsonyabb nivó a magasabbik. És akadnak, akik a látásnak ezt az aberrációját ugy fogják fel, hogy meg kell benne hagyni a horvátokat. Mert a nemzeteknek joguk van ahhoz is, hogy mindvégig egy nagy tévedésben éljenek s ehhez a tévedésükhöz még életük árán is ragaszkodjanak.

A jogfejtésnek ez a formája is régi keletü. De a jogok átalakulásokon mentek keresztül. Kiskoru népek csakugy nem rendelkezhetnek magukkal, mint kiskoru emberek. A legujabb kor e rendelkezés korlátozására a gyámsági intézményt iktatta törvénybe. De ne példálódzzunk. Budapesten akárhány kirakatban látható az angol szappan reklám-szobra. Visitó gyermeket ábrázol, aki irtózik a víztől. S az anya fültövön fogja a tisztasági iszonyban szenvedő nebulót s ezzel a kiáltással czipeli a mosdótálhoz: Te mosdatlan kölyök!

De ne példálódzzunk ilyen elegánsan.

Lynkeusz.

Madonna.

Zöld lomb között arany sugárok
Tánczolnak be az ablakon,
S ő e sugárözönben állott,
Madonnaszép volt, mondhatom.

Sugárban ég a karcsu termet
És glóriában a haja,
S karján egy szőkefürtü gyermek,
Mint rózsafán a bimbaja.

És hófehér volt a ruhája,
A keble, arcza is fehér,
Mint tiszta szüz hó, — csak a szája
Piroslott felém, mint a vér.

S én álltam ott előtte, mintha
Imádkoznám, — de ajkamon
Bünös vágy égett s ő is tudta,
Hogy büntársam lesz egykoron.

Köpetzi-Boóz Albert.

Vannak jó házasságok, de fölségesek nincsenek.

*

Annyira tudunk megbocsátani, a mennyire szeretünk.

Muzsika.*

Irta: MOLNÁR FERENCZ.

Édes márcziusi nap süt a templom falára. Valami félénk kis szél fanyar, de izgató szagokat hoz a hegyekről s ugy érzik, hogy az egész rengeteg nagy levegőégnek ez a csipős illat az alja, a zamatja volna, sürübb, mint a többi, ami higan, kéken, nap-ittasan borult a hegyvidékre.

A templom körül szines kis temető kövei villognak. Az ajtóban áll a leány meg a tanitó. Kora délután van, márcziusi kora délután, langyosan hüvös az idő, melegecske, de borzongatós, mint amilyen ilyenkor lenni szokott.

Valahonnan egy gyerek került elő és beszaladt a templomba.

— Na itt van — mondja a tanitó. — Most már itt van. Mehetünk.

Bemennek. A gyerek eljött a fujtatót kezelni. Kis orgona van a templomban, a hegyi falu körül sok az erdő, az erdőnek van egy gazdag ura és a gazdag ur hozatta az orgonát.

Most orgonálni mennek, mert a leány férjhez megy és csak három nap választja el az esküvőtől. Az esküvőn a tanitó fog orgonálni s ehhez próba kell, mert ez hivatalnoknak a leánya, gőzfürészi kisasszony s aki elveszi, pirosarczu, erős férfi, szintén nem paraszt, hanem iparvasuti ember. Szép Lajos felügyelő, inspektor ur, barna bársony mellénye van, évi fizetés, egészséges szervezet és még egyszer: inspektor ur.

A kotta, amit a tanitó visz, Lohengrin nászindulója, orgonára átirta P. J. innsbrucki karnagy. A leány virágot visz. Igy mennek be ketten a hüvös templomba, a leány felpróbálta ma a menyasszonyi ruhát, most fel akarja próbálni a nász-zenét is, ettől függ: lassan jöjjenek-e ki, milyen lassan jöjjenek, mert a tanitó szerint ugy szép, ha épp akkor fogy el az induló, mikor kiérnek a küszöbre.

Ezt tegnap este beszélték meg. Nem a leány hivta a tanitót, a tanitó magától ment el este a leányhoz.

— Utoljára megyek hozzá — gondolta. De azért mégis a fehérpettyes kék Lavalliére-t kötötte a nyakára. Nem kell ehhez szegény falusi férfinak lenni: mind azt hiszszük, hogy az utolsó perczben is segithet valamit még a nyakkendő, vagy más egyéb.

De csak néhány szót mondott. A leány várta Szép Lajost és a nyakkendő beleolvadt az általános semmibe, a tanitóval együtt. De legalább sikerült megbeszélnie az orgonapróbát. Sóhajtások estek és a tanitó most az orgonapróbára gondolt, arra, hogy csak ketten lesznek, arra, hogy hosszu évek óta annyi mindent mesélt, sóhajtott a leánynak és most máshoz megy s ő olyan szomoru, hogy még az orgonapróbának is tud örülni. Ez ugyanaz zenében, — gondolta — mint a fehérpettyes kendő ruházatban. És mind a kettő nem más, mint az a bizonyos »még egyszer«, a »csak még egyszer«, az »utoljára«. Ezt gondolta tegnap este és most már nem gondolja, mert látja a leány szemét, amely hidegen, mértékletesen csillog: vágy, gondolat, érzékenység nélkül s épp oly nyugodt, mint az a szerelem, amit Szép Lajos tud kelteni. Szép Lajos nem nyugtalanitó ember. És igy, egy felismerő sóhajtáson keresztül, az ürügy czéllá válik: valóban jó lesz kiszámitani, mikor kell majd kezdeni az indulót, hogy a násznép a küszöbig vonul-

* E finom poétikus megérzéssel irt rajzot Molnár Ferencz most megjelent hasonczimü kötetéből veszszük át. Az érdekes kötetet legközelebb ismertetjük.

hasson a muzsikára. A tanitó az ütemekre gondol s igy eszébe jut a melódia. Már előre danol benne az induló s ettől megvillan fényes szeme. Ilyenkor az ujjai hegyébe szalad a hangok árama s ott meggyülemlik, bizsereg, várja a billentyüt, amin át muzsikává szabadul.

A fiu már fenn motoszkál a nyekergő deszkákon. A tanitó most megy fel a falépcsőn és lemosolyog a lányra, aki az első padban ül, ölében a virágokkal. Aztán rövid, csöndes párbeszéd, fenn az orgonánál. A tanitó szigoruan kérdez, a fiu vékony hangon felel. Egy akkord. Aztán egy sovány, csontos arcz jelenik meg az orgona mellett, ez megint a tanitó. Leszól :

— Ne olyan közel.

A leány fölkel és öt paddal hátrább megy. Ott leül.

— Itt jó lesz ?

— Jó.

Csönd. Aztán dolgozni kezd a fiu és megszólal a kis orgona. Eleinte lassan, egy akkord nagyon mélyen bug, a másik nagyon magasan sipol. Aztán közelednek egymáshoz, összeolvadnak s most kezd ömleni a hang a sipokból, dül a melódia onnan felülről, jön, támad, megrohanja a leány szivét ez a harczias nászmuzsika, a Lohengrin kardos, pánczélos, katonás szerelmi zenéje, amiben a lágyság és a szerelem elbujik az ujjongó vitézi tempó zugaiban, mintahogy a Lohengrin fehér arcza és leányos keze alig látszik ki a vasból.

— Ah, — mondja magában, talán csak gondolja a lány — a hektikás tanitó tüzbe jött !

Ezt gondolja a lány, mert ostoba. Hidegen, szépen ostoba, örül a kövérségének, nem tud izgatott lenni, rendben levőknek találja az összes dolgokat, a fü zöld, a férfi udvarol, a tanitó mellbajos és az ember este lefekszik és reggelig alszik. Akinek pénze van, az gazdag, akinek nincs, az szegény. A tanitó szegény. Sok férfi van mindenfelé, de Szép Lajos udvarolt és ő most Szép Lajosné lesz, és Szép Lajos is buta. A tanitó okos, szegény és mellbajos. Itt igazán nem volt nehéz választani. Minden rendben van. És a tanitó miért hogy mégis tüzbe jön ?

Jönnek közben lágy hangok. A sisakos vitéz ellágyul. A szüz Grál lovag édesen énekel a várkisasszonynak. Aztán visszatér a katonás zengés, a lüktető, támadó szerelem. De most erősebben zug az orgonából, most megtelik vele a templom és a leány nem akar mosolyogni, mert ez a zene bántja egy kicsit. Nagyon nem bántja. Szép Lajost egyáltalán nem bántaná, őt meg csak annyiban bántja, amennyiben ő leány. És mert a tanitó játszsza, tüzben, nagyon játszsza, az okos, szegény és mellbajos tanitó, aki mintha most minden okosságát, minden szegénységét és minden esti lázát bele akarná muzsikálni az indulóba. A nap besüt az ablakon.

— Mi ez ? — kérdi magában a kövér lány. — Kis, rongyos, sovány ember . . . szegény és igy teleénekli a templomot. Honnan veszi ezt ?

És érzik, hogy most a tanitó az ur a templomban. Valami olyan nyelven beszél, amin a leány nem ért. A hegyek közt valahol, egy kis templomban, egy beteg, szerelmes ember Wagnert muzsikál. Kik beszélnek egymással ezen a muzsikanyelven ? A tanitó beszél talán messze nagy városok lármájával ? Meghalt müvészek szólnak át a hegyek fölött ? A leány körülnéz a templomban, mert egyszerre itt vendégnek kezdi érezni magát. Kikhez tartozik a tanitó ? A betegek, okosak, szegények, érzők . . . kik azok ? Ez nekik egy emberük, aki most visszasóhajt hozzájuk a hegyeken, tavakon át ? Mi ez ?

Nagyra nyilik a szeme. A tanitó elhatalmasodik az orgonán. Mintha mostanáig csak kerülgette volna egymást a nóta ritmusa meg az ő pulzusának a verése. Most megtalálták egymást, a vér a nóta szerint rohan a tanitó ereiben és most az ő forró vére, az ő láza veri a taktust benn az induló ütemeiben, a tanitó az ő egész nyomorult életével zenél az orgonán.

Mintha valami aranyos selyemfüggöny huzódnék ki az ablakon : eltünik a napos sáv. Huh, egy kis hüvösség jár a padok közt. A mennyezetről dörög most az induló. A buta, szép lányok ellen szól, panaszkodva éneklik együtt mind : a világ minden érző okosai, a szegények, a betegek, a soványak, a melegszemüek, — énekelnek a kövér fehér hus ellen, piros szájak, fehér fogak, csillogó szemek ellen, amiktől oly jó volna szabadulni, amit oly jó lenézni és megvetni, otthagyni, elfelejteni, kinevetni, — csak férfiak ne volnánk, csak fiatalok ne volnánk !

A tanitó vádaskodik, panaszol, jajgat fenn az orgonán és az igazságának a szele megcsapja a kövér lányt. Egy pillanatra olyan érzése van, mintha Szép Lajos egy nagy darab üveg volna, a tanitó meg egy kis darab gyémánt. Most fölkel a helyéről és az arczát a virágokba temeti.

A templomajtó mögött árnyék nyulik el. Jön Szép Lajos. Megáll a küszöbön és mosolyog. A fejével int. A lány szép lassan feléje megy. Kimegy a templomból. Künn a fehér sirkövek közt megcsókolják egymást. Lejönnek a kis dombról karonfogva. Lassan, nyugodtan mennek. Mögöttük még zug a muzsika egy darabig, de ők már Homoródi ügyvédről beszélnek, aki épp most jött meg a feleségével Pestről, az esküvőre. Lenn eltünnek. Nem is szerepelnek ez irásban többé.

Most még csak a tanitó szerepel, az is rövidke időre. A templomban még ott bug az utolsó néhány hang, pedig már vége a zenének. A tanitó szinte várja, hogy leülepedjék a sok felébresztett visszhang, mint bál után a finom por. Lassan száll csak le a csönd a hüvös zugokba. Akkor aztán a tanitó kijön a templomból és szétnéz. Nagyon piros az arcza, a sovány, az okos. Aztán rágyujt egy félkrajczáros czigarettára. Tüdőre szivja a füstöt és lapoz a kottában. Leül a kőpadra és arra gondol, hogy Szép Lajos kétszáz évig fog élni.

Több semmi nem történik, ez volt az egész.

Az utczáról.

Seper az utczán az utczaseprő :
Tagbaszakadt, nagy, izmos legény,
Kék köntösére pirosan tüz a
Hajnali fény.

Nekivág buzgón a nagy szemétnek,
Felkavar pelyhet, dinnyemagot,
Babszemet, csipkét, nyüttt czipőtalpat,
Rongydarabot.

S amonnan, bentről, hol még a lázas,
Vad, éjszakai tüzek égnek
S kaczagó álma csörtet ki, szállva,
A zenének :

Gyürött ruhában, szennyes czipőben,
Rubintszin övvel lágy derekán,
Jön egy mámoros, tántorgólábu
Utczai lány.

Az arczán mállott, fakó a festék,
Nincs a szemében egy csöppnyi fény,
Gunyos röhejjel utána néz a
Munkáslegény.

S hatalmasat köp a porrakásra,
Megrázván borzas, kemény fejét:
— Szépséges dáma, te se vagy más, csak
Szemét! Szemét...

Alba Nevis.

Krónika II.

A mesterséges gyémánt.

— *jan. 17.*

A Lemoine mérnök esete klasszikus példa arra, hogy a vak tyuk is találhat ugyan igazgyöngyöt, de a váltóhamisító a mai rend értelmében, többé soha nem csinálhat semmit, ami nem hamis volna. Aki egyszer bünbe esett és még hozzá be is volt csukva, tehát megvezeklett érte, az gyanus marad örökké, annak a kezéből még a gyémánt is hamisan kerül ki, akár természetesen igazi, akár mesterségesen valóságos.

Lemoine mérnök kétségtelenül nem gentleman, aminthogy nem gentleman senki, aki a gyémánt mesterséges előállitását nem tisztán tudományos, hanem üzleti czélból keresi. Hiszen nyilvánvaló, hogy az ilyen ember kezében a gyémánt éppen akkor, ha nagyon is valóságos, válik veszedelmesebbé minden hamis gyémántnál, — revolverré. A mesterséges gyémántnak minden üzletszerü keresője azzal a gondolattal, azzal a szándékkal keresi a találmányát, hogy mentül előbb örök feledésbe menjen és a Salamon hétpecsétes zárjával őrzött titokká sülyedjen bele a használatlanságba. Itt most szép kis kriát lehetne irni a fényüzés erkölcstanáról. Mert ugy-e, aki a mesterséges kenyeret vagy mesterséges hust felfedezné, az örök jóltevője volna az emberiségnek, olcsóvá tenné az életünket és méltán és becsületesen gazdagodnék meg, de aki a mesterséges gyémántot találja fel, az nem bolondult meg és nem is talál bolond tőkét ahhoz, hogy azt kezdje el gyártani nagyban, amit maga értéktelenitett el. Amint feltalálják a gyémántcsinálás titkát, tüstént elértéktelenedik minden gyémánt és még a koronákban is elhalaványodik a Kohinoor, az Orlov vagy a Nagy Mogul fénye. Ezért a mesterséges gyémánt reczipéje csak arra való, hogy sulyos milliókért eladódjék a bányatársaságoknak és gyémántkereskedőknek, szóval olyan helyekre, ahol egész biztos a pénz: örök megsemmisülésre, titokban maradásra.

Mondom, erről szép, erkölcsi tanulságokkal teljes kriát vagy parabolát lehetne irni, de mivel minden Demoszthénesnél szebben beszél maga az eredmény, foglaljuk össze azt röviden, belőle is kibujik talán, hogy mit ér tulajdonképpen a gyémánt, akár eredeti, akár mesterséges. Tehát: Lemoine mérnök arról értesitette Vernaer urat, a világ legnagyobb gyémántbánya-társaságának, a De Beers Company-nak az elnökét, Rhodes Czeczil utódát, hogy ő feltalálta a mesterséges gyémántot. Vernaer, aki angolba ojtott hollandus, mint csaknem minden európai gyémántkereskedő, erre maga mellé vette Hootsot, a másik ojtottat és Londonból talán külön vonaton és külön hajón, meg megint külön vonaton sietett le Párisba, hogy érintkezésbe lépjen Lemoine-nel. Hogy mi történt közöttük, az egyelőre üzleti titok, a megállapitható tény csak annyi, hogy a mérnök megmutatta a két gyémántszakértőnek a gyártott kincseket és a gyártásuk módját. Vernaer a hivatalos beismerés szerint egyike a »legnehezebb« embereknek, ami a pénz kiadását illeti, Hoots pedig annyira otthon van a maga mesterségében, hogy csak keresztülnéz a nagyitó üvegén és tüstént megmondja még azt is, hogy a gyémánt, ami a kezében van, a délafrikai Rand melyik bányájából való. A Lemoine drágaköveire azt mondta, hogy ha természetesek volnának, akkor Jaegerfontainben termettek volna.

A mérnöktől biztositékot követeltek, erre a mérnök megirta a maga reczipéjét, — természetesen ugy, hogy sem Vernaer, sem Hoots nem üthette bele az orrát — és lepecsételve safe deponálta valamelyik londoni bankban. És ezek után a két gyémántróka Dél-Francziaországban, a Lourdeshez közel eső Argelièresben, tehát a csodák földjén hatalmas laboratóriumot rendezett be Lemoine számára, óriási villamos kemenczékkel és két év alatt másfél millió franknál többet adott a mérnöknek, hogy csak gyártsa, csinálja a gyémántokat.

Faraday már valamikor a mult század nyolczvanas éveiben csinált mesterséges gyémántot. Szénné égetett fehér czukrot kevert össze kovaporral, timsóval, agyaggal, beletette aczélcsőbe és a keveréken irtózatos, 3—4000 fokos elektromos hőséget bocsátott keresztül. Az eredmény: gyémántszilánk lett. Apró, éles, tűvékonyságu, rizskása hosszuságu jegeczek, amelyek kitünően hasznavehetők voltak a gyémánt egyetlen becsületes foglalkozására, az ablaküveg bevágására. Most itt megint szólhatna a kria és a parabola arról, hogy miként találja fel a pusztán tudományos kutató a gyémántot csak szilánknak, csak a hasznos formájában, a keresni akaró ember pedig karáttal mérhető és sok csiszoló felületet adó kőcseppekben. De elhallgat megint a tanulságos összehasonlitás, csak annyi szürődik le belőle, hogy a mesterséges gyémánt megcsinálása lehetséges dolog, olyan valami, ami emberi határokon belül van.

De megint csak erősebben beszélnek az események, amelyek ebben az ezerféleképpen érdekes történetben most novellai fordulatot vesznek. Valaki felvilágositotta Vernaert, hogy Lemoine fiatal korában váltót hamisitott és négy esztendőre be volt csukva. És erre a felvilágositásra beállt a kisértetiesen érdekes szenzáczió: Vernaer is, Hoots is tüstént bizonyosra vették, hogy

a Lemoine gyémántjai közönséges hamisitások, mert egészen igaziak. Aki váltót hamisitott, az nem csinálhat mesterséges gyémántot, az csak ugy tud dolgozni, hogy még a hamisat is meghamisitja igazival. Vernaer és Hoots megint extrapóstán utaztak le Argelières-be és szoros vizsgálat alá vették Lemoine-t, sőt tetten is érték, mert a laboratóriumban valódi Rand-gyémántokat is találtak. És aki uj szappant akar összeszerkeszteni, annak a mühelyében egészen természetes, hogy ott van minden előzetes szappan; aki uj fajtáju üveget keres, annak a dolgozóasztalán ott kell lenni minden előbb kikohasztott üvegnek. De a gyémántcsinálónak tilos a példa, tilos a gyémánt maga és — Vernaer feljelentésére a rendőrség letartóztatta Lemoine mérnököt. Milyen jogczimen? Vagy azért, mert igazi gyémánttal csalt, vagy pedig azért, mert nem hamisság volt, amit cselekedett.

Ne higyje senki, hogy ezzel véget ér a dolog szenzácziója. Most kezdődik csak. Fellép Jackson, az amerikai gyémántkirály és félmillióval akarja kiváltani Lemoine-t a rabságból, hogy dolgozhasson tovább, mert ő amerikai ember és tudja bizonyosan, hogy még az is csinálhat igazi gyémántot, aki valaha hamis váltót csinált. És erre megijed Vernaer és Hoots, ujfent Párisba siet és megint szabadságot, sőt ujabb milliókat igér Lemoine-nek, a lecsukatott Lemoine-nek azért a reczeptért, amit deponált a londoni bankban és arra a czélra, hogy dolgozzon tovább. Lemoine azonban egyelőre azt feleli, hogy a titkát nem adja oda, köszöni szépen a milliókat, a börtönhöz is hozzá van szokva, majd csak kiállja és akkor ujra kezdi a mesterségét.

Egyelőre eddig tart a történet. A folytatása a kezdetét fogja igazolni és igazolni fogja azt a tanulságot, ami mindebből a fordulatból brilliánsan kiköszörülődik: aki igazi gyémántot csinál, kártékonyabb a mai világra nézve, mint aki hamis pénzt ver, mert a hamis pénz csak növeli az igazi pénznek a megbecsülését, de a mesterségesen igazi gyémánt leszállitja, tönkreteszi a természetesen igazinak az értékét is.

És az egész dolog a végén szertefoszlik nyilt kérdésekké, amikből csak egy valami ragyog ki démoni bizonyossággal. Kérdés, hogy Lemoine akkor nagyobb betyár-e, ha csakugyan igazi gyémántokat hamisitott bele a kemenczéjébe és ezzel kicsalta Vernaertől a másfél milliót, vagy akkor, ha csakugyan igazi gyémántot hamisitott, amivel nem pusztán Vernaert tenné koldussá, hanem az egész gyémántbányászatot és gyémántkereskedelmet. Kérdés, hogy Vernaer van-e olyan gentleman, mint az, akit lecsukatott, tekintettel arra, hogy félő volt, hogy többé nem neki, hanem a konkurrencziának akarja csinálni a gyémántot. Kérdés az is, hogy Jackson miért rohant át Amerikából Franczia országba, miért iparkodik Lemoine-t kiszabaditani, azért-e, hogy tovább gyárthassa a gyémántjait, vagy azért, hogy ő vehesse meg tőle a reczeptet. Kérdés, hogy Lemoine csakugyan csinált-e gyémántot, vagy valóban ugy eszkamotirozta bele a kemenczéjébe a termésgyémántot, hogy mesterségesnek higyjék. Kérdés marad mindez és a bizonyosság csak egy: akár termés, akár csinált, akár hamis, csak ennyit ér a gyémánt, amint nem az üzletnek karáttal dolgozó mérlegére, hanem valami más, érzékenyebb mérlegre dobjuk.

Cholnoky Viktor.

Harzi Mandi élete.

Irta: **SZALONTAI GYULA.** (2)

Az emberek, a becstelen emberek, ahelyett, hogy megbotránkoztak volna ez eset felett, még mentegették a vájbit.

— Tudod, édes, vagy nagyon éhes volt a kis vájbi, vagy nem volt a tojás megtermékenyitett. Tudod, ők csak állatok, nem lelkes lények... Különben is gyakori eset a kanáriknál.

— Hahaha! — kaczagtam fájdalmamban. Ők mentegetnek, ők, az emberek, kik nemcsak saját hibájukat fogják másra, hanem szeretik az egész emberiségét is másra tolni és csak ugy néha, a lelkiismeret furdalásakor vagy az önbeismerés ritka perczeiben mondják azt, hogy olyanok, mint az állatok. Pedig ez sem áll!... Rosszabbak, mint az állatok! Melyik farkas eszi meg a farkast? Büszkébb-e a czimeres marha, mert nagyobb a szarva, mint a másiké?... Ha jóllakott a jószág a réten, bánja-e, hogy a másik is legel? Melyik nőstény állat öli meg magzatát, mikor még szive alatt hordja?...

— Hát a kanári, az csak egy kis buta állat, az megette a tojását, de, édesem, nekünk már szintén lehetne egy aranyos apróságunk.

— Ráérünk még.

— Rá, de már mégis lehetne, azaz lehetett volna.

— Ugyan hagyjál békét és ne szekirozzál már megint.

— Nem szekirozlak, de egy férjnek csak támadhat az a vágya, hogy apa is legyen.

— Még lehetsz.

— Tudom; mégis jobb, ha minél előbb gyönyörködünk növekedésében és elérhetjük azt, hogy emberré neveltük.

— Mindig csak ezt fuvod, mintha bizony a világ megállana azért, mert nekünk még nincs gyermekünk.

— Én nem a világgal törődöm, sem azzal, hogy más hogy tesz, mit tesz, mint vesz, hanem magunkkal, magammal.

— Igen, csak magaddal, de velem nem. Mondtam már: önző vagy, önző, csak a magad örömeire gondolsz, de nem törődöl azzal, hogy mástól milyen áldozatokat követelsz.

— No hallod, egy nő még az anyaságot is áldozatnak nevezze?!

— Igen, hogy kimenjek még fiatalon a formámból, hogy elveszitsem a taille-om, hogy elfonnyadjak, mint egy kicsavart czitrom, ez, ez volna a te vágyad. Na hát ebből nem lesz semmi!

— Borzasztó!... Egy asszony, ki nem akar anya lenni! Szégyeld magad te... te, te hiuság ördöge, te... te!

— Jó, csak ordits, kiabálj, azt hiszed, megijedek... haha, te erényhős!

— Orditok, lármázok, mert igazam van. Jóllaktam a te gondolkodási módoddal, a te izléstelen lelkeddel.

— Józsi!... Megölsz engem... a sirba viszel! Nyájas olvasóim, meg ne ijedjenek, egyik sem vitte a másikat a sirba. A férfi lármázott, méltatlankodott, dohogott egy kicsit még; a nő sirt egy csöppet s a nóta vége: ujabb békekötés egy pár napra.

*

Életundornak, lehangoltságnak nevezik az emberek azt az állapotot, mikor a földi lény óhajtozik a nagy megváltás után, a halálért. Ha egy kis vallásos érzés nem maradt volna megboldogult szüleim után bennem, ugy öngyilkos lettem volna. A hit erősebb volt bennem, mint a meghalási vágy és lelki borumat csak egy dalban fejeztem ki. E dal — amelynek Tristitia nevet adtam — minden öndicséret nélkül mondhatom, egyike a kanári-zeneirodalom legszebbikének. Az igazi lelki bánat szólal meg e dalban, rapszódikusan, fölségesen. E mü megalkotása kárpótol csak némileg életem sok keservéért.

Miért dobog a sziv? Miért gondolkozik az ész? Miért a küzdelem a létért? Azért, hogy a sziv elkérgesedve, hitét veszitse? Hogy az agy által inspirált remény lemondássá váljék s a létért való küzdelem a szeretetet gyülöletté változtassa át?

Elvesztettem hitem, reményem és szeretetem.

Miért? — kérdik önök. — Mert az asszony egyszer vétett az isteni rendeltetés és a földi törvények ellen? Ó nem. Ezt megbocsátottam volna, de ő rosszaságát nem is leplezve, tovább is lelketlen maradt. Én, az ősi Harzi-család sarja, felemeltem őt, s ezt ugy hálálta meg, hogy nevemet beszennyezte.

Miután biografiámat irom, el kell mondanom e férfi-önérzetemet sértő esetet is.

Az asszony az urának egy szép napon azt mondta: te Józsi, a vájbinak, ugy látszik, nem tetszik a mandi s miután én szeretném, — ha már megvan a vájbi — hogy kis kanári is legyen, hát veszünk hozzá egy olcsó kis mandit. A szót tett követte, uj mandi jött a házba és én egyedül maradtam.

A romlott, czéda nő még aznap odadobta magát az első jött-mentnek. Im a nő, az adott szó, a hitvesi eskü. Szakadjál meg, sziv, ne dobogj tovább; ne küzdj, halandó, az életnek ugy sincs tartalma.

Igy gondoltam, erre vágytam. Hogy még ma is élek, meg sem tudom érteni. De mégis! Azt hiszem, a megosztott fájdalom fele fájdalom. És én megosztottam fájdalmamat az emberrrel. Az embert, azt az igazán jószivüt, becsületest megcsalta a felesége. A szegény flótás mitsem tudott, mitsem sejtett, csak bántotta őt valami; rossz érzése volt és elégedetlensége fokról-fokra nőtt. Az eszére büszke embernél is előfordul, hogy inkább ösztönével érzi a bajt, mintsem eszével tudná megmagyarázni vagy észlelni. Szegény, mai napig sem tud neje orczátlanságáról.

Előttem folyt le minden, de azt hiszem, finomabb és nemesebb érzésüek önök, semmint hogy azt kivánnák tőlem, hogy leirjam azt az erkölcsi fertőt, melyben akaratlan kellett élnem s melyet végig kellett néznem és szenvednem. A bünös gyönyörök laka lett a boudoir. Illat, zene, ital, lágy szőnyeg s puha vánkos mind az ördögöt szolgálták és Luczifer vigyorgó pofával nézhette, hogy miként győzi le a Jót az ő rabszolgái, az emberek által.

*

Volt egy nagynénikéje Józsinak, — jobban mondva most már méltóságos Kadarkuthy József urnak — ki néha-néha ellátogatott hozzánk. Ez a nagynéni, miként az izléstelen emberiség szokta az ideális lényeket nevezni, — egy aggszüz volt. Az igazán bájos és tisztalelkü urnő rendkivül ragaszkodott az én szerencsétlen emberemhez. Az ő érintetlen lelkében nem is tudtak kételyek támadni az asszony becsületessége felől, de érezte, hogy unokaöcscse nem oly boldog, mint amilyen boldogságot megérdemelne.

Szegény Józsi gyakran kitárta e tökéletes jellemü nő előtt lelkét, fájdalmát, gondolatát, szóval: legbensőbb érzelmeit.

— Nézd, Mari néni, engem irigyel a világ... Mindenki csak azt mondja: lám, mennyire felvitte az Isten Kadarkuthyék sorsát; amihez csak fog, mindenben szerencséje van. Szép felesége van, nagy vagyona, előkelő állása; van mindene, amit csak kiván. Van... és, néném, mégis hiányzik valami; valami, amit nem tudok megmondani, megmagyarázni... Minden van és mégsem érzem magamat boldognak.

— Édes fiam, légy hálás a Mindenhatónak, hogy neked ennyi minden jót juttatott. Ne légy elégedetlen, hisz más a te helyzetedben hálát rebegne az Urhoz, az ő nagy kegyelméért s azt mondaná: ó, hatalmas, mindent tudó, mindent adó egy igaz Isten, bocsásd meg a te érdemetlen szolgádnak, a te nyomorult férgednek mindazt, amit ellened vétett és hallgasd meg hálás köszönetét és jóindulatod tartsd meg irányában továbbra is.

— Néném, igazad van, de lásd, én mégsem érzem magamat boldognak.

— Küzdeni, lemondani, Józsi fiam...

— Próbáltam... Nem megy.

— Miért nem?

— Mert az ember a veleszületett jót vagy rosszat elnyomni vagy kiölni nem tudja, legfeljebb csak kisebbiteni vagy nagyobbitani. Arról meg éppen szó sem lehet, hogy a jóból valamikor abszolut rossz vagy megforditva: a rosszból tökéletes jó legyen. A vakond nem szereti a napot, az ég madara pedig nem kedveli a sötétséget. Ki az életben harmóniát keres, nem örül a piaczi lármának, nem tülekedik, nem ágál, hanem benső, lelkével asszonáns élet után vágyódik; mig az, ki hiu és üres, az rabja lesz a zajnak, a hideg csillogásnak s lelkében a szeretet enyhe melege helyett az irigység és oktalan nagyravágyás sorvasztó tüze lángol. Ó, édes néném, én és feleségem soha meg nem értjük egymást, egész életünk disszonáns marad. Meglehet, kissé konzervativ természetü vagyok, de azért s talán éppen ezért szeretem a munkát s annak megérdemelt gyümölcsét; szeretem a tartalmas emberek társaságát, a kellemes környezetet, de gyülölöm lelkem egész valójával a hiuság késztette nagyravágyást, a minden áron, módon, való érvényesülési mesterkedést, szóval: a léhaságot.

*

Naplóm megirásánál nem szabad megfelejtkeznem egy jó barátomról. E jó barát egy mopszli volt, a jó néni Jolie-ja. Az öreg Jolie előtt — mert ő is öreg volt már — én is kitártam egész lelkemet. Mikor a néni Józsit, ugyanakkor Jolie engem vigasztalt.

— Nézd, kis barátom, — mondá nekem — te is és unokaöcsénk is igaztalanok vagytok a sors iránt, mert a sors veletek sem bánik mostohábban, mint mással. A sorsnak kötelessége mindenkit sujtani és sujt is. A jóllakott embernek nem okoz élvezetet az evés, az éhes a rosszat is jóizüen eszi meg; kinek a teremtő sok jót adott, az a kevés rosszat is nehezen viseli el s viszont, ki sokat nélkülöz és szenved, az kisebb élveknek is örvend.

Te rázod, barátocskám, a fejed, pedig nincs igazad. Ti azt hiszitek: ti vagytok a föld legboldogtalanabbjai;

azt, hogy ti vagytok a legrutabbul megcsalva; azt, hogy a nőkről való véleményetek megdönthetlen igazság, s hogy az minden nőre passzol. Lásd, itt a tévedéstek. Ti nem vagytok logikusak, mert azt hiszitek, hogy fájdalmaitokkal egyedül álltok és mégis a nők egyetemét kicsinylitek le, holott az igazság az, hogy ti kevés, még számokban ki sem fejezhető részét képezitek a megcsalt, a csalódott férfiaknak, ellenben a nőknek nagyon elenyésző része oly rossz, mint amilyennek ti általában jellemzitek őket. Hogy jobban megértsed: sokan vagytok ugyan megcsalva, de nem oly sok a rossz nő, mint ti hiszitek. Amit ti a nőkről mondtok, nem uj, azt évezredek óta mondják a csalódott férfiak. Meg kell védenem a nőket, mert én ismerek sok kiváló, becsületes nőt s ezek közül főleg egyet: a jó nénit. Te azt mondod, hogy én nem védhetem meg, mert mindig távol tartottam magamat a női nemtől. Ó, ez nem jelent semmit, azaz éppen ezért lehetek elfogulatlan biró. Vagy azt hiszed, mert én ifjuságom kezdete óta czölibátusban élek, hát nem érdekel engem a szerelem misztikuma; a különböző nemen levők vonzalma. Csalódol. En öröm és fájdalom, vágy és lemondás nélkül figyeltem meg mindent s igy pártatlan maradhattam. Az én véleményem az: egyik sem roszszabb, vagy jobb a másiknál.

En nem befolyásollak, ird meg naplódat és öntsd ki szived fájdalmát, feketitsd be a nőt ugy, ahogy tudod. A te irásodat csakugy elolvashatják, vagy felhasználhatják fidibusznak, mint azét, aki a nő homlokát glóriával övezi. Az emberek már régóta nem mondanak és irnak ujat s mégis meghallgatnak s elolvasnak sok mindent. (Vége.)

Dr. Irsay Arthurné.

Szombaton este a Nemzeti Szinház premiérjén zajosan megtapsoltak egy szerzőt; aki a mi irodalmunkban egy szokatlan jelenséget reprezentál: a drámairó asszonyt, sőt egy még szokatlanabb jelenséget is: a gondolkozó asszonyt. Irsay Arthurné azonban diszkréten csak a rendező utján köszönte meg az ovációkat, maga pedig szerényen a páholyában huzódott meg az intim és biztató elismerés előtt. Azt hiszszük, hogy talán ekkor érezte életében először azt a dilemmát, melyben az urinő tartózkodó szerénységének kell győznie az irói hiuság felett.

Az iró- és intuitiv életet élő asszony még általában fehérholló-számba megy minálunk az előkelő szoczietásban és nyilván a mi kulturális fejlődésünknek ezt a tipusát is germán szomszédainktól kell majd kölcsönkérnünk. Irsay Arthurné is bécsi származásu asszony. De magyarrá lett az ura révén, aki nemcsak a szinházak orvosa, hanem szinházi orvos is, ami többet jelent. Ez tudniilllik előkelő kötelezettséget jelent abban a müvészvilágban is, mely a szinpadon tul, a társadalmi parterren mozog. Jelent egy artisztikus szalónéletet, jelent finom érzéket és szeretetreméltó érdeklődést minden iránt, aminek irodalmi, müvészi és nagyvilági értéke van. Látnivaló, hogy Irsay Arthurnénak német okossággal előbb vendégszerető magyar asszonynyá kellett válnia, hogy egy francziásan comme il faut életet élhessen.

Az ura révén jutott tehát vonatkozásba a szinházzal és az urának segitett abban, hogy meghóditsák az egészséges müvészvilágot is. Közben ráért jótékony és meleg érdeklődéssel körülvenni a kórházak betegeit, ráért utazni, olvasni, gondolkozni és irni mélyenlátó, de szines tárczaleveleket a mindennapi élet aktualitásairól. A Pester Lloydban és az Egyetértésben jelentek meg ezek a czikkek s gyakran a német lapokban is. Ezt a mostani darabját is, ugy halljuk, előadatja német szinpadon s nem kétséges, hogy az intencióit, asszonyos tapintattal tolmácsolt meglátásait odakünn is élvezni fogják.

Az öreg Empedoklesnek, aki azt kivánta, hogy az asszony hirneve sohase terjedjen tul a hazája határain, — a haza akkor egy várost jelentett — talán volnának aggodalmai ezzel szemben, de az urának, aki büszke reá, aligha vannak. Mert neki is meg kell éreznie, hogy mennyi harmónia van ebben az erős öntudattal kormányzott életben. Egy asszony, aki egyfelől ragyogó derüvel éli és élvezi a ma társasélete a férje hivatásán keresztül, másfelől egy kicsit a jövő asszonyainak intellektuális gyönyörüségeit kóstolja a magány perczeiben, egy asszony, aki e látszólagos ellentmondást biztos kézzel dirigálja és billenti harmóniába, valóban följegyezni és megbecsülni való a külső sikere napján — a belső értéke miatt.

Vágyak.

Irta: ANATOLE FRANCE. (9)

Mikor a levegő tiszta volt, Jean látta, mikor Bargemont eltávozott a városház udvaráról. Arcza vörös volt, mint a rák, s ruhája rendetlen.

Jean jónak látta követni.

A boulevardokon végig szinte kedvtelésből követte s nem is aggódott amiatt, hogy elveszti szem elől. De mikor Bargemont bekanyarodott egy mellékutczába, a fiatal ember jobban a nyomába igyekezett, s nem gondolt ugyan semmire, de valami megmagyarázhatatlan ösztön üzte utána. Bargemont jobbra fordult. Az elég széles utcza elhagyatott volt s nagyon rosszul világitották be a gázt helyettesitő petróleumlámpák. Ezt az utczát Jean Servien jobban ismerte, mint akármelyiket. Számtalanszor járt arra. A kapuk alakja, a boltok, czégtáblák szine, mind ismerős volt előtte. Még a gyógyszertár éjjeli csengőjét sem véve ki, nem volt az utczának egyetlen része, mely megható emlékeket ne keltett volna benne. A két ember lépteinek zaja messze hangzott az elhagyatott utczában. Bargemont visszafordult. Még néhány lépést tett, s azután egy kapun csöngetett. Jean Servien utolérte. Ő is a kapu elé ért. A Gabrielle házának kapuja volt, melynek félfáját egy éjszaka megölelte s megcsókolta. Az ajtó kinyilt. Bargemont lépett be előre, s a kaput maga mögött nyitva hagyta abban a hiszemben, hogy az utána jövő nemzetőr ott lakik. Jean a sötét lépcsőn fölment a második emeletig. Bargemont a harmadikon csöngetett. Az ajtó kinyilt. Jean Gabrielle hangját hallotta:

— De későn jösz, drágám; Rosaliet aludni küldtem. Amint látod, vártalak.

A temérdek ember lihegve mondá:

— Képzeld, azok a gazemberek vizbe akartak dobni. De mindegy, azért hozok neked valami drága és ritka dolgot: egy szilke vajat.

— No gyere be. Majd elmondod... Hallod?

— Az ágyuzást? Egyre tart.

— Nem, hanem valaki suttog a lépcsőházban.

— Azt hiszed?

— Add ide a gyertyát, majd megnézem.

Bargemont lement néhány lépcsőfokon, s Jeant a fordulónál mozdulatlanul fekve találta.

— Egy részeg ember — mondá. — Elég akad most a városban. Engem is részeg emberek akartak vizbefojtani.

A gyertyával belevilágitott Jean halvány arczába. Gabrielle a korláton kihajolva nézte.

— Ez nem részeg, — mondá — mert ahhoz nagyon halvány. Talán valami szerencsétlen ficzkó, ki éhen hal. Ha az ember a kormány kenyerére s lóhusra van utalva....

Azután összehuzott szemöldökei alól egyre növekvő figyelemmel nézte.

— Különös! Igazán nagyon különös.

— Ismered talán? — kérdezte a nagy darab ember.

— Rémlik...

S e pillanatban eszébe jutott, hogy a kis ház rácsa előtt kezet csókolt neki.

Visszasietett a szobájába, egy éteres üveggel tért vissza, letérdelt az elájult ember mellé s azzal a karjával, melyre a betegápolói szalag volt kötve, fölemelte a fejét. Jean fölnyitotta a szemeit, Gabrielle-re nézett, oly szerelmesen sóhajtott, amint ez egy emberi kebeltől csak kitelt, azután ismét csendesen lecsukta a pilláit. Semmire sem emlékezett, csak azt érezte, hogy Gabrielle ráhajol s szinte simogatja a lehelletével. Éterrel bedörzsölte a halántékait, mire Jean ugy érezte magát, mintha ujjászületett volna. Bargemont a gyertyát letartotta Jean Servien fölé, ki másodszor is fölnyitván szemeit, a temérdek ember vörös arczát a müvésznő arcza mellett látta. Fölkiáltott s görcsösen vonaglott.

— Lehet, hogy epileptikus krizis jött rá. — mondá Bargement köhécselve, mert náthát kapott a nyirkos lépcsőn.

Gabrielle is megszólalt:

— Egy beteget nem lehet segitség nélkül hagyni. Keltse föl Rosalie-t.

Mikor a nagy ember dohogva fölment, Jean fölegyenesedett.

Elforditotta a fejét.

Gabrielle halkan odaszólt hozzá:

— Még mindig szeret?

Jean véghetetlen szomorusággal nézett rá:

— Nem, már nem szeretem.

S botorkálva lement a lépcsőn.

Bargemont megjelent:

— Különös, — mondá — Rosalie nem felel.

A müvésznő vállat vont.

— Nézze, kérem, távozzék. Borzasztó fejszaggatásom van. Távozzék, Bargemont.

XXX.

Gabrielle Bargemontnak a szeretője volt. Ez volt Jean Servienre nézve a legrettenetesebb s legváratlanabb gyötrelem. Gyülölte, megvetette ezt a nagy darab embert, kinek ismerte a hazug kedélyességét, brutalitását és lelkének sivárságát. Tehát ez volt a szeretője, az a rezes arcz, ezek az üregeikből kiugró szemek, ez e kékesfekete erekkel behálózott homlok, ez a nehézkes, bütykös kéz... Undor volt még csak rá is gondolni. Undor! Ezt érezte legkinosabban Serviennek gyöngéd természete. Gabrielle-nek megbocsátotta volna az elegáns bünöket, a válogatott szörnyüségeket, a regényes erkölcstelenségeket. No de ez a Bargemont, a vajas szilkéjével együtt! Abba még belenyugodott volna, hogy sohase legyen az övé az asszonyok legkivánatosabbika, de ennek az esetlen vadállatnak a karjai közt tudni, ez elviselhetetlenné tette neki az életet.

Ily gondolatok közt ért vissza szállására. Feje fölött baljóslatu fütyüléseket s rettenetes dördüléseket hallott. Emberek jöttek-mentek, hátukon vive a szalmazsákjukat. Befordult a Rue de Rennes-be. A könyvkötő boltja előtt nagy lyukat látott. Valami német bomba furta. Valahonnan a föld alól megszólalt valaki:

— Te vagy, fiam? Jer gyorsan. Nagy nyugtalanságot okoztál nekem. Jere le, a pinczében huztuk meg magunkat.

Követte az apját s a pinczében ágyakat talált. A legnagyobb nyilás volt a konyha és a szalón. A könyvkötő egy térképen magyarázta a házmesternek s a többi lakónak a fölmentő hadtest állásait. A félhomályban Servien némi érzéketlen, fásult tekintettel szopogatta borba mártott piskótáját. Semmit sem értett a történtekből s nagy bizalmatlansággal fogadott minden hirt. Ez a kis világ, mely tegnap este huzódott itt meg, Servien fiától uj hireket szeretett volna tudni. Azután ismét a könyvkötő vette át a szót, s nagyban magyarázta a térképet, mert mint régi katonát s komoly embert őt tartották erre legilletékesebbnek.

— Arról van szó, hogy összeköttetésbe léphetünk-e a loire-i hadsereggel a bennünket körülvevő vasgyürün át. La Roncière tengernagy fölhagyott épinay-i hadállásaival s Longjumeau felé indul...

Azután a fiához fordult:

— Fiam, keresd csak meg Longjumeau-t a térképen, mert a szemeim már gyengék s a gyertya nem igen világit.

E pillanatban rettenetes dördülés rázta meg a pincze alapjait s a földalatti helyiség tele lett porral. Az asszonyok sikoltoztak, a portás végigjárta a falakat s megkopogtatta nagy kulcsával.

Azután ismét csönd lett, nyugodtan társalogtak tovább s két lakó egy fölforditott hordón kártyázni kezdett.

Jean odáig lévén a nagy fáradtságtól, lefeküdt a földre s elaludt.

— Visszatért a kicsike? — kérdezte Servien néni, a piskótáját szopogatva.

XXXI.

Servien munkászubbonyban odament az ágyhoz, azután lábujjhegyen távozott onnan.

— Alszik, Monsieur Garneret, alszik. Az orvos azt mondta, hogy meg van mentve. Nagyon jó orvos. Különben ön is tudja, mert hiszen barátja s ön hozta ide. Megmentett bennünket, Monsieur Garneret.

S a könyvkötő elfordult, hogy letörülje a könyeit, odament az ablakhoz, fölemelte a függönyt s lenézett a világos utczára.

— Beállt a szép idő. De hat irgalmatlan hetet kellett kiállanunk. Sohasem estem kétségbe, mert nem természetes, hogy egy apa kétségbe essen a fia élete fölött, de az bizonyos, hogy nagyon beteg volt. Ön is tudja.

— A szomszédok nagyon jók voltak hozzánk, de mikor az embernek semmi kényelme sincs meg ebben

az átkozott pinczében. Képzelje, Monsieur Garneret, a homlokát husz napig jéggel kellett borogatni.

— Igy van ez a meningitisnél.

A könyvkötő odament Garnerethez. A füle tövét vakarta, a homlokát dörzsölte, az állát simogatta. Nagyon zavarodott volt.

— Szegény Jeanom szerelmes — mondá végre. — Elárulta a deliriumában. Nem szoktam beleártani magamat abba, amihez semmi közöm, de mivel látom, hogy a dolog nagyon komoly, nagyon megkérem az ő érdekében, mondja meg, hogy kiről van szó.

Garneret vállat vont.

— Egy szinésznőről, egy tragikáról.

A könyvkötő egy pillanatig elgondolkozott.

— Lássa, Monsieur Garneret, bár a lehető legjobb szándékkal voltam mindig a fiam iránt, most mégis szemrehányást teszek magamnak. Azt kell hinnem, hogy a tanittatás, melyben részesült, eltávolitotta őt a a dologtól s a gyakorlati élettől... Azt mondja, egy tragika? Ez a gusztusa a kollégiumban támadhatott. Mikor iskolásfiu korában esténként lefeküdt, titokban elővettem a föladatos füzeteit s mindent elolvastam, ami csak francziául volt irva bennük. Elrémültem, hogy föladatában mennyi exaltált gondolat volt. Azt gondoltam magamban, ez a sok szónoklat, ez a sok história, melyet a régi rómaiak könyvében olvas, ugy megveszik a fejét, hogy sohasem fogja megismerni a dolgok való igazságát. Igazam volt, édes jó Garneret ur, higyje meg, a kollégium az oka, hogy szerelmes lett egy tragikába.

Jean Servien fölemelkedett ágyában.

— Te vagy az, Garneret? Nagyon jól esik, hogy láthatlak.

Azután hallgatódzni kezdett.

— Mi az?

Garneret azt mondá, hogy a Mont Valérienen ágyuznak. A Commune legjavában dühöngött.

— Éljen a Commune! — kiáltott Jean Servien.

S mosolyogva feküdt vissza a vánkosára.

XXXII.

Meggyógyult, s könyvvel kezében a Luxembourg-kertben sétálgatott. Azt az ártatlan önzést, azt az önrészvétet érezte, mely lábbadozáskor szokta meglepni az embert. Előbbi életéből egyetlen emléket sem akart megőrizni, kivéve egy bájos arcznak az emlékét, amint föléje hajol s szebb hangon mormolja, mint a legbüvösebb zene: »Tehát szeret még?« Ebben a pillanatban bizonyára nem felelne neki ugy, mint a fájdalmak ama lépcsőjén: »Már nem szeretem«. A szemeivel, az ajkával felelne, s kitárná karjait, mondván: »Örökké fogom szeretni«. Annak a másiknak gyülöletes figurája azonban e pillanatban beletolakodott az emlékei közé, nagy fájdalmat okozva neki.

Tekintetét egyszerre csak egy különös látvány vonta magára.

A kertben, a narancsház előtt, tőle két lépésnyire Tudesco állt, önérzete teljében, ragyogóan, mint rendesen, de mennyire más kosztümben az eddiginél. A nemzetőrség ruháját viselte, tele szines, ragyogó szalagokkal, s vörös övéből két pisztolynak az agya kandikált elő. Sipka volt a fején, ötsoros arany pántlikával. Egy sereg asszony és gyerek közt oly ellágyulva nézte az eget, amennyire apró szemeitől csak tellett. Egész alakja hatalmat és jóságot sugárzott. Jobb kezét egy kis gyermek feje fölött tartva, igy szónokolt neki:

— Fiatal polgártárs, anyádnak büszkesége, a közkertek disze, a Commune reménye, hozzád intézem a számüzött szavait s azt mondom neked: fiatal polgártárs, márczius 18-ika megmentett téged a szolgaságtól. Vésd szivedbe ezt a halhatatlan dátumot.

— Azt mondom neked: érted szenvedtünk és harczoltunk. Kétségbeesettek gyermeke, majdan szabad ember lész.

(Vége következik.)

Saison.

A farsang gyermeke.

— jan. 17.

Minden szerkesztőségben van egy fiatal ember, akit az egész éven át nem lehet látni ott, de abban a pillanatban, amikor az ujságokban megnyilik a »farsang« rovata, ő is megjelenik varázsütésre.

Szimpátikus, jó modoru ifju, akire a kollégák nem irigykednek. A huszon tul van, de a harminczon még jóval innen. Titokban talán verseket is ir, de ezt senki sem tudja róla. A szerkesztőségben, hol az emberek munkakabátban ülnek, a »Times« kiteritett példányain uzsonnáznak, a tollról a fölösleges tintát egyenesen a falra vagy legjobb esetben a padlóra fröcscsentik és ahol a padló tele van papirosszeméttel, ő az egyetlen elegáns és nyugateurópai ember.

Lefujja a székről a port, mielőtt ráülne. Mert jó szabásu frakk és kényes nadrág van rajta. Az iróasztala alsó fiókjából kihuz egy törlőrongyot és gondosan leporolja vele az asztalt, mert hófehér mansetta van a kezén. Van egy másik rongya, amivel a lakkczipőjét törli le gyöngéden. Egy szarvasbőr-darabkát azért tart külön, hogy a frakkja galléríját korpátlanitsa. És feltétlenül van még ott egy üveg benzinje, amivel a fehér glaszé-keztyüit tisztogatja.

Miután óvatosan elhelyezkedett az asztalánál, kissé hátrafordul a többi munkatárshoz és szerényen felsóhajt:

— Fhü, mennyi munka vár még rám!

Ez azoknak szól, akik netalán irigykednek a frakkjára. Jelezni akarja vele, hogy minden hivatás nagy áldozattal jár. És tényleg.

Az asztalán garmadában hevernek a farsangi meghivók és a szerkesztőség czimére érkezett báli belépőjegyek. A meghivókat rendbe kell szednie, számon kell tartania és ő készíti belőlük a »farsangi naptár«-t, amely másnap megjelenik az ujságban. Nagyon nehéz és kényes hivatása ez, mert ha egy bált kihagy a lapból, másnap husz előfizető visszaküldi a példányát, hogy nem fizet elő többé olyan ujságra, amely miatt elmulasztott egy fényes, nagyszabásu bált, például a zuglói kaszinóban.

De hivatásának vannak még sulyosabb kötelezettségei is. A szerkesztő a kezébe nyom öt, hét, néha tiz bálra szóló jegyet és mind a tiz egy napra esik. Ez még nem volna baj, de mind a tiz helyről el kell

hoznia a »jelenvolt hölgyek névsorát«. Jaj, ha kimarad egy is, mert másnap megint husz előfizető küldi vissza az ujságot.

A bálok kemény tél derekán, havas, csatakos, zuzmarás időkben szoktak tudvalevően megesni. Az egyik a Vigadóban van, a másik a Royalban, a harmadik Ó-Budán. Későn is kezdődnek, amikor már nem jár villamos. Már most mind a tiz helyre vagy kocsin megy, ami Rockefellernek is áldozat volna, vagy pedig gyalog, ami frakkban, lakkban nem a legkellemesebb.

Mindegy. A báli tudósító nem riad vissza semmi áldozattól és éjfélre pontosan beszállitja hadjáratának diadaljelvényeit: tiz névsort és tiz tánczrendet.

Gyakran próbáltam ezeknek az embereknek a lelkébe belelátni, de mindig rokonszenvesen titokzatosak maradtak előttem. Mi vonzza őket? Az irodalom? A táncz? Vagy talán a szabadjegy? Hiszen az a sok báli tudósitás többe kerül nekik, mintha megváltanák pénzen a jegyüket!

Faggatni próbáltam őket és vallottak titokzatos, nagy dolgokat. Az egyik meggyónta, hogy azért megy el minden bálra, mert hátha véletlenül az egyiken találkozik Vele, aki három hónap óta nem fogadja a köszönését. A másik megvallotta, hogy fogadalmat tett Valakinek, hogy a farsang összes szebb és czifrább tánczrendjeit megszerzi a számára. A harmadik azért robotolt át egy farsangot, hogy pont február huszonnyolczadikán az iparoskör bálján tiszteletjegyet mutathasson föl és imponálhasson Neki, beirhassa az Ő nevét a névsorba, de — mily kegyetlen iróniája a sorsnak! — a szerkesztő épp azt a jegyet vette el tőle és maga ment el! A negyediknek légyottja volt a medikus-bálon és a legszebb frakkban, a legkecsesebb frizurában, kimosva, kivasalva, kiszapulva, kifodoritva jelent meg este a szerkesztőségben. A gonosz munkatársak azonban, akiket bántott ez a ragyogó tisztaság, titokban odaküldték az asztalához a szolgát, hogy igazitsa meg a fali órát, amely épp a feje fölött volt és amely már ama korszakban nem járt, amikor a lap még ellenzéki volt. A sok évtizedes por, amely a különböző kormányok alatt rétegekbe gyült az órán, egyszerre zudult a báli tudósító nyakába . . . a többit hozzá lehet gondolni.

Az igazi, önzetlen, odaadó és lelkes idealisták mintaképét mindig bennük tiszteltem. De van egy nagy napjuk, amikor Napoleonok és Balzac-ok lehetnek egyszerre, amikor megfürödhetnek a dicsőségben és amikor a költészet muzsája is feléjük nyujtja babérkoszoruját. Ez a nagy napjuk akkor van, mikor a báli szezón főeseménye zajlik le. Ilyenkor a báli tudósító már előre ugy »drukkol«, hogy még a szerkesztőségben háromszor egymásután vált tiszta gallért és a fehérnyakkendős skatulyából nem az »egyszer használt«-at, hanem a legragyogóbb tisztát veszi elő.

A bálon a rendezők csoportjában tipeg-topog és ő a legizgatottabb. Minden érkező notabilitásnak vagy hölgynek a nevét tudakolja, jegyzeteket csinál róluk a hely szinén és mikor végre megjelennek az udvari lakájok, akik karos ezüst-gyertyatartóban égő gyertyával mutatják a »főherczegnőnek« az utat, szive hevesen dobogni kezd és csak valami veleszületett szerénység tartja vissza, hogy oda ne rohanjon a fenséges asszonyhoz és meg ne intervjuolja.

A lady patronessek dobogója előtt kis noteszével bujkál és följegyzi, hogy melyik hölgyön milyen ruha volt. Néha zavarban van, mert nem tudja, hogy azt a »fichu«-t vagy mi az ördögöt, amit a főherczegnő visel, hogy hivják. Kérdezni nem szégyen és ezért villámgyorsan odafordul egy mosolygó arczu, frakkos bácsihoz vagy egy öregebb katonatiszthez a kérdésével és rendszerint eltalálja, hogy kihez, mert vagy a miniszterelnök, vagy a hadtestparancsnok, vagy maga a főherczeg az, akit megkérdez. De senki nem ütközik meg rajta. Mindenütt beczézik, dédelgetik, hiszen a hetedik nagyhatalom képviselője. Sőt a főherczegnő rá is mosolyog. Rá-mo-so-lyog!

Másnap, a nagy esemény után, a szerkesztőségben diadalittas arczczal jár, de szerényen hallgat. Odamegy minden emberhez, de nem meri tőlük egyenesen megkérdezni, hogy mit szólnak az ő tudósításához, amelybe az egész lelkét, az egész költészetét lehelte. Mindenki konokul hallgat, az emberek mással vannak elfoglalva, holott ő azt hitte, hogy legalább ezen a napon ő lesz a világ közepe és hogy az emberek egyebet sem olvastak, mint az ő tudósitását, amely ezzel a lendülettel végződött: »A négyest kétszáz pár tánczolta. Vidám és szines volt a hangulat kivilágos-kivirradtig!«

Én azt hiszem, hogy ő Karnevál herczeg igazi gyermeke és most, amikor a vidám fenség bevonult, róla akartam először is megemlékezni. Hiszen hamvazószerdán majd ugyis összeszedegeti az iróasztalából a piszkos gallérokat, szennyes frakknyakkendőket, tánczrendeket, összes szép emlékeit, illuzióit és eltünik, elenyészik — a jövő farsangig. Carne vale!

Reveur.

INNEN-ONNAN.

○ **A bán.** Nem mindennapos dolgokat hallunk Rauch Pál báróról, az uj horvát bánról. Szinte mesébe való sokoldalu-ságáról tud hirt adni a fáma. Iró és költő. Irt szép verseket, okos novellákat, sőt drámát is és opera-szöveget. Festő. Festett genre-képeket, tájképeket, portrait-kat. Zenész. Egész sor hangszeren játszik nagy virtuozitással. Zeneköltő. Dalokat, zenedarabokat komponált, sőt egy egész operát is. Nyelvész. Szinte az összes európai nyelveken kifogástalanul beszél, olvas és ir. Szónok. Nagy közvetlenséggel és elragadó hévvel dikcziózik. Elég volt már, pedig még több dicséreteset is tud róla a fáma. De azt már nem irom ide, mert tartok tőle, hogy bókolásnak veszi. Pedig az egészet csak azért jegyeztem fel, hogy megmutassam, milyen furcsa dolog a politika. Mert éppen Rauch báróról és az ő sokféle genialitásáról beszéltek a képviselőház folyosóján. És amikor elmondották mindazt, amit én idejegyeztem, hozzáteszi az egyik politikus:

— Ejnye de jó, hogy ő lett a horvát bán.

És ugyanakkor mondja egy másik politikus:

— Ejnye de nagy kár, hogy horvát bán lett ő.

És mindennél furcsább, hogy mind a kettőnek igaza volt.

○ **Repülünk.** Nagyon lassan megy, de megy. Valóra válik a nagy költő merész álma, urai leszünk a levegőnek, repülünk. A szivarformáju léghajó már forgolódik a magasban, repül szél mentén és szél ellen, köröket csinál és nyolczasokat, mint a mükorcsolyázó s visszatér oda, ahonnan elindult. De több ennél és jelentősebb a repülőgép. Azt hiszem, mind a kettő: a kormányozható léghajó is, a repülőgép is, a gyerekek játékszereiből nőtt ki. A léghajó a szappanbuborék szülöttje, a repülőgép a sárkányé. Az a masina, amivel most Henri Farman Párisban dijat nyert s amelylyel ámulatba ejtette a világot, tisztára a sárkányból lett. Ferdére állitott sikjaival szalad a légáramlat ellen, s amikor ez belekapaszkodott, szépen felemelkedik. Odafönn a magasban aztán csodákat csinál. Egyenesen röpül, nyugodt, egyenletes sebességgel s ugy szót fogad a kormányosának, mint a sárkány a gyerek spárgagyeplőjének. Farman ur a földön előre kirajzolt utat futott be a magasban, megállapitott irányban haladt, megjelölt helyen tett fordulatokat s visszatérve a helyére, ugyanott szállt le a földre, ahol fölemelkedett. Az olyan napokat, amikor ilyen nagy eseményeket ér meg a tudomány és az emberi lelemény, vörös betükkel kellene megjelölni a kalendáriomban. Legyenek ünnepek, ha már mindenáron ünnep kell a népnek. És a gyerekeknek adjunk játékot és sok játékot, ami foglalkoztassa az agyát. Ki tudja, nem lesz-e az apró tréfákból egy-egy öntudatlanul nagyranövő, az emberiséget boldogitó idea. Mint ahogy gyerekjátékból lett a telefon, a mozgófénykép, a léghajó, a repülőgép.

* * *

= **Isten-koporsó.** Egy hulla uszott végig a Dunán, ezüst jégtáblák között. Ezeren nézték a partról, a hidakról. Dobáltak feléje csákányt, lemásztak érte a hidról, kötélen okoskodtak és erőlködtek, — minden hiába. Sürgönydrótokon röpült a hiradás más tájak felé, — ha a holt ember arra megy, ki kell fogni. A hulla csak uszott. A hun Attila koporsója nem volt oly ezüst, Illés tüzszekere oly elérhetetlen, királyok halotti ágya oly büszke, tiszta és félelmetes, mint a rohanó jég, mely néki ravatalt emelt. Ki volt ez az ember, éhes-e vagy gazdag, áldott vagy elátkozott, gyáva vagy hős, szent vagy pária, ifju vagy vén, — ki volt, milyen tájakról hozta a jég, — senki soha azt meg nem tudja. A Titokzatos, az Elérhetetlen uszik tova holtan a gyönyörü ezüst koporsó ölén. Soha emberi kéz meg nem illeti. Nincs csákány olyan hosszu, hajó oly fürge, mely őt beérhesse. Üveges szemébe senki sem tekint, arczára nem hullhat köny, sötétség el nem nyelheti, föld nem takarhatja, féreg nem juthat hozzá. Gyönyörü, kevély, ezüstös magányosságban megy, megy, megy az örök csönd, az örök fehérség, az örök egyedülvalóság szent országaiba . . .

* * *

♁ **A megbüntetett Tolsztoj.** Az orosz remete csodálkozva kérdi, hogy mi az a büne, amiért most azzal kell lakolnia, hogy az orosz egyház visszaszólitja őt meleg kebelére. Tolsztoj jutalomnak vette mindig, hogy az egyház kiközösitette. Ennek a kiközösitésnek köszönhette népszerüsége javarészét. Amolyan besajtóperelt és elitélt ujságirónak látszott, és tudjuk, hogy az iró népszerüsége sokszor azzal indul, hogy irásait lefoglalják, besajtóperelik és elkobozzák. Igy járt Tolsztoj. Az orosz egyház megtette neki azt a szivességet, hogy kiátkozta. Az átok fölért ezer áldással és Tolsztoj csak ugy roskadozott az átok gyönyörei alatt. De semmi sem tart örökké s az orosz egyház szivessége is véget ért. Visszafogadja őt s rányomja a stigmát, hogy ő is csak amolyan szürke, ártatlan és veszedelmet nem hozó orosz állampolgár, mint a többi százmillió orosz. Az átkot kibirta Tolsztoj, de borzalom elgondolni, hogyan fogadja az orosz egyháznak ezt az atyai jószivüségét. Valóban, az emberek kegyetlensége szembeötlőbben nyilvánul meg a kegyelemosztásban, mint a lebüntetésben.

> **Mit lopnak még?** Amikor vagy tizenöt évvel ezelőtt egy mesteremberforma, hosszu létrát czipelő alak beállitott az egyetemi könyvtárba és a legsürübb látogatottság idején, nyilt szinen vitte el a könyvtárőr feje fölül a drága bronzórát, mert senki nem hitte, nem hihette, hogy ez a nyiltan dolgozó, a lármás és alkalmatlan ember tolvaj legyen: akkor azt mondták, hogy ez a tolvajság rekordja. Ilyent nem lehet többé produkálni. De jött a Rottenbiller-utcza, amelyet rendőri fedezettel loptak el, jött ama ház a Rózsadombon, amelynek csak a pinczéi maradtak a helyén és akkor megint ámult a világ és megint mondták az emberek, hogy itt a rekord, ennél jobban lopni már nem lehet. Nem lehet? kérdezte a köpenicki kapitány és többé már nem is rendőri, hanem egyenesen katonai segitséggel lopott, ámulatba ejtve a világot és iskolát csinálva. És mindmáig a köpenicki kapitány fogta a tolvajlás rekordját. Ám e héten jött egy rövid, ötsoros hir a napilapokban és azt ujságolta, hogy Szatmáron a mult vasárnapra virradóra ellopták a város — halastavát. Szatmár városának a Kossuth-ligetben van halastava, azaz hogy csak volt. Mert egy éjszaka alatt a tolvajok lecsapolták a vizét, összeszedték a kétezernél több, szárazon maradt drága pisztrángot és ugy odább álltak vele, hogy másnap már Nagykárolyban kinálták a portékájukat a vásárban, harmadnapra meg onnan is nyomuk veszett. Nem vagyunk soviniszták, de ezuttal be kell ismernünk, hogy a dicsőség itt kétségtelenül a miénk. Lopjanak máshol aranyat, lopjanak csipkét vagy értékpapirt, házat, utczát, halastavat nem loptak még sehol, csak Magyarországon. És ha a hideg még tovább megy a zérus alá, a nyomoruság pedig még magasabbra megy a forrpont fölé, akkor el lehetünk készülve még nagyobb virtusokra. Csodákra, aminőket nem látott még a világ, mert ahol egy egész halastó elemelhető egy éjszaka alatt, ott többé nem biztos semmi, csak egy bizonyos, hogy a rekordot a lopásban a lovagias magyar nemzet tartja.

* * *

✡ **Dolce far niente.** Kék ég alatt, forró homokban, narancsligetek árnyékában teremnek a legnemesebb vérü gyümölcsök és az exótikus szenzácziók. Milanót ugy ellepték a koldusok, mint a sáskák a Hortobágyot. Templomok hüvös kövén, paloták márványlépcsőin, utczák porában, virágos parkokban tolongtak, nyüzsögtek; megrekedt a forgalom, a gyászhintóknak és lakodalmas meneteknek vesztegelni kellett. És összeültek a város bölcs atyái és kisütötték, hogy a veszedelem gyors orvoslásra szorul. A polgármester inditványára kimondták: menedékházat épitenek, ahol holtuk napjáig eltartják Milano enyvesmarku koldusait. A rendőrséggel összeterelték a koldusokat a városháza udvarára, ahol egyik ékesszavu tanácsnok közölte velük az örömhirt: »Ujjongjatok, Milano koldusai, a város irgalmas szive megkönyörült és magához emeli mind a nyomorultakat! . . .« Még be sem fejezte beszédét az ékesszavu tanácsnok, amikor egy mankó röpült az arczába és nyolczszáz ökölbe szorult marok lendült a tengerkék ég felé. Aztán egyszerre mély csönd támadt. Elővánszorgott egy görnyedt, vak koldus és beszélni kezdett.

— Városi urak, tudjátok meg, hogy mi nem akarunk menedékházban lakni, ágyban aludni, ingyen kenyérrel jóllakni. Nem azért élünk, mert nektek ugy tetszik, hanem mert mi akarjuk. A mi szabad koldusvoltunkat oda nem adjuk semmiért. Minden ember természettől fogva szabad, száz éve fületekbe harsogták már franczia testvéreink. Mi megvetjük a biztosat és élünk tovább a bizonytalannak. Az apánk is koldus volt már, sőt a nagyapáink is koldulásból éltek. Koplalni és koldulni akarunk, de csavargók akarunk maradni ezután is, végigfeküdni a napsütötte földön és nézni az eget, teli tüdővel szivni a levegőt, koplalni, szomjazni, de szabadon, városi urak. Evviva libertà! Bénán, vakon, sántán, nyomorultan, de megvédelmezzük a mi szabadságunkat!

Ennyit mondott a vak és utána felharsant a forra-

dalom dala. Háromnapos véres harcz után a szétszórt barrikádok mögül bilincsekbe verve vitték Milano koldusait a menedékházba, ahol éltük fogytáig gondtalan jólét vár rájuk.

* * *

♁ **A fixirozók.** Mi lesz a magyar lovagiasság jó hirével Buenos-Ayresben? Mert Buenos-Ayresből való az a két hölgy, akinek minap dolga akadt két magyar országgyülési képviselővel. A két honatya mindenképpen ki akarta fizetni a két hölgy vacsoráját a fogadó vendéglőjében. De a két hölgy előkelően gondolkozott és nem fogadta el az urak szivességét. Mert ha magyar honatyák vacsorát akarnak fizetni, akad itt elég éhes magyar s nem kell éppen Buenos-Ayresből hozatni két embert, aki a vacsorát elfogadja. Igy gondolkozhatott a két hölgy és logikájuk csakugyan helyes uton járt. Mert a honatyák nem is voltak akkora gavallérck, amilyeneknek a hirük mondja. Az urakban ugyanis nem a gavalléria, csak egy porczió budapesti jó modor ágaskodott. Odakivánkoztak abba a társaságba, ahonnan nem kaptak meghivót a látogatásra. A két hölgy beérte a maga társaságával s nem akart kóstolót az urak szelleméből és pezsgőjéből. A pezsgő is, a szellem is magyar volt s Buenos-Ayrestől mégse lehet kivánni, hogy pártolja a magyar ipart. De az urak roppant hazafiak s erőszakolták a magyar gyártmányt. Erősen fixirozták a hölgyeket, amiből végre mégis baj lett. Mert a két hölgy ráakadt a maga lovagjára s ez a lovag védelembe vette a buenos-ayresieket. A védelem azonban megint csak magyar volt: párbajjal végződött. De hát mit tehetett egyebet a buenos-ayresiek barátja? Ha bepillantott volna a szomszédos mulatóhely csarnokába, hogy rendőrt hivjon a honatyák kordába tartására, ott azt láthatta volna, hogy az inspekcziós rendőrfogalmazó éppen ugy fixirozza a hölgyeket, mint a két honatya. És igy is volt: a két lovag provokálásával egyidőben jött a hir, hogy a rendőrfogalmazó urat arczul ütötték a kávéházban, mert fixirozta a hölgyeket. Mit kezdjen hát egy lovag Budapesten, ahol a törvényhozás és a törvény őrei versenyt fixiroznak?

* * *

♁ **Leányszöktetés.** Temesmegyében tehát szégyen, ha a leánynak nem akad szöktetője. S a leányok annyira igyekeznek kibujni a szégyen alól, hogy a temesvári püspök végre is pásztorlevélben figyelmeztette az odavaló szüzeket, hogy ezután hagyjanak fel a régi szokással, mert ő nem esketi össze azokat, akik szökésben találtattak bünösöknek. Ha a hajadonok olvasni tudnának, jót mosolyognának a püspök preventiv intézkedésén. Nem ad össze? Mintha bizony nagy baj is lenne, ha csak ugy szerelemből állanak össze az emberek. Nem mi mondjuk ezt, hanem a temesmegyei leányok és legények. Mert ahol a szökés igy párosában népszokássá lett, ott a püspök ur pásztorlevele nem fenyegetés, hanem — biztatás.

* * *

○ **Thaw.** Nem egészen tiszta dolog az igazság sem. Hiába itélik el az előkelő, a gazdag, a befolyásos, a főrangu embert gyilkosság, rablás, hazaárulás, homoszexualitás miatt, hiába mondanak ki rájok akármilyen kemény büntetést, valamikor és valahogyan mégis csak kihuzzák őket a csávából. A szegény bünös pőrét egyszer tárgyalják, a gazdagét annyiszor amennyiszer, de legalább is annyiszor, amig kiderül az ártatlansága. Végigpróbálnak a schöffengerichttől az oberster gerichtshofig minden lehető és lehetetlen fórumot, keresnek uj ügyészt, keresnek uj birót, delegáltatnak vidéki biróságokat, kipróbálják az összes jogtudósokat s egyszerre csak kiderül valami nagy titok. Vagy ártatlan a gyilkos, vagy bolond, vagy nem történt meg a bün, vagy más követte el, vagy jogos volt, de a vége mindig csak fölmentés, kiszabaditás, ártatlanság, beszámithatatlanság. Egyet tiz ellen, hogy amint kiszabadult Dreyfus és kiszabadult Moltke és kiszabadult Kuropatkin, ki fog szabadulni Hau is és Thaw is és mindenki aki csak milliomos és előkelő és befolyásós. A betegséggel is igy vagyunk. A szegény ember belehal a vakbélgyulladásba, a gazdagból kioperálják. A tüdővészes szegény hónapokig huzza csak, a tüdővészes gazdag elél évtizedekig. A testi betegségből, a lelki bajokból, a becsület nyavalyáiból, mindenből ki lehet kurálni azt, aki meg tudja adni az árát. Nem egészen tiszta dolog az igazság sem.

SZINHÁZ.

A szinházi hét.

— *jan. 17.*

Egy fiatal magyar publiczista pár hónappal ezelőtt kénköves vezérczikkeket fujt a külföldi irodalmi behozatal ellen, különös tekintettel a drámai müfajokra. A héten pedig nagy diadallal játszottak egy magyar vigjátékot Olaszországban, ami semmi esetre sem lett volna lehetséges, ha az olaszok is magukévá tették volna az önálló irodalmi vámterületről szóló teóriát. A publiczistát, aki akkor vezérczikkekben mennydörgött, *Molnár* Ferencznek hivják, a darab pedig, amelyhez most a szép Itáliában egy darabka magyar dicsőség füződik: *Az ördög.* Ebből a kis esetből pedig a vak is láthatja, hogy vezérczikket irni könnyü, de jó darabot irni hálásabb és igazabb dolog, mert ha nem igy volna, akkor az olaszok a Molnár Ferencz vezérczikkét forditották volna le s nem a vigjátékát. Igy azonban az olaszok is jobban jártak, Molnár Ferencz is és — valljuk meg — mi, magyarok is, akik igen sokat köszönhetünk a müvelt nyugati importnak, de eddig vajmi keveset köszönt nekünk a müvelt Nyugat. Olaszországban például boldogult Nagy Lajos királyunk hordozta körül utoljára diadalmasan a magyar lobogót, de akkor egy halálfej volt a zászlószövetre pingálva, mert akkor a Todtentanz volt divatban. A Molnár Ferencz lobogójára pedig az Élet képe van festve, a könnyelmü, vidám, megrészegült, de szive mélyén czinikus Életé, azé, amely körül a mai szkepticizmus sorakozik. S nekünk, akik egy uj, zsongitó filozófia munkáját éreztük ki ebből a brilliáns könnyüséggel hangszerelt vallomásból, nagy elégtételünk, hogy a Molnár darabját vidámnak, vérbelünek és respektálandónak találták Olaszországban is. Abban az országban, amelynek minden reneszánsz iránt a legtöbb érzéke volt, amelyben a Karneváltól a filozófiáig mindenben a szinek és hangok muzsikáját keresik s amelyeknek legnagyobb modern poétája, Carducci volt az első, aki dithirambust irt az ördögről. Lucziferről, aki a világosságot hozza, aki számüzve volt mindmostanáig az emberi érzésvilágból, de ma felszabadultan tér vissza és — hóditva robog violaszinü mellényében. Hogy meddig és milyen mértékben, ma még nem igen tudható, de hogy igen intenzive, az ki fog derülni az alábbiakból, ahol némi halvány utánzatról lesz szó és arról a bölcs igazságról, hogy az elefánt akkor értékes, ha sokan kuporodhatnak az árnyékába, az iró pedig akkor, mikor utánozni kezdik.

*

Mindig van abban valami fonák, de megható dolog, ha a kis gyermek a hold után kapkod és ha egy asszony szálfákat döntöget. *Irsay Arthurné* nem is szálfákat, egész erdőt akar kidöntögetni abban a darabban, amelyet »*Igazság felé*« czimmel mutatott be a Nemzeti Szinház. Az emberi ostobaság, kicsinyesség és babona — igaz — minálunk is

gyönyörü erdőket hajt, de mintha mégsem az igazi gazunkat irtaná Irsay Arthurné. A mi kisvárosainkban az uriasszonyok nem a szabad gondolatért szoktak csatázni a férjükkel, hanem az uj kalapért, a középiskolai tanárok pedig nem Marx-szal és Bebellel csavargatják el az asszonyok fejét, hanem a Pythagoras tantételével és a fizetésrendezés ujabb problémáival. Ennélfogva tehát a kisvárosi doktornék inkább tepertős pogácsát sütve csalják meg a férjüket a szakállas tanárral és nem is jutnak abba a helyzetbe, hogy elforduljanak a filiszter-társadalom konvencióitól és hogy undorral távozzanak az uj igazságok embereitől is. Egy asszony, aki e kétféle morál közt szomoruan és tépelődve marad magára az őszinteségével, kétségkivül értékes drámai alak, de inkább a német gondolatvilág számára, mint minekünk. Ugy tetszik, mintha Irsay Arthurné, aki itt két világot és egy csöndesen vérző mártirságot állit be, egy kissé még az Ibsen és a Dreyer Miksa világából venné asszonyát s emberét, és a Strindberg Apájának gyermeknevelő elveit plántálná bele egy vidéki magyar mezővárosba. Szó sincs róla; aki ezt a helyzetet igy problémába tudta bogozni, modernül lát és van mondanivalója s ez megbecsülni való minálunk, ahol az irók közül rendesen azok szólalnak meg a Nemzeti Szinházban, akiknek semmi mondanivalójuk sincs. De a formákat még keresi Irsay Arthurné és még tétovázva jár a szinpad világában. Még nem tudja, hogy a nagy igazságokat nem elmondani kell, hanem megértetni, mert az igazi elvakultság és az igazi szenvedély nem agitál, hanem feltör, fellobban és elfojtva emészt. Szavakat és indulatokat kell kitörésre birni, nem körmondatokban magyarázni azt, amit érzünk. Csatázni nem tenyérrel szoktunk, hanem farkasszemet nézve és a falnak nem filozofálva megyünk, hanem szemlehunyva. Az ilyesmi számára persze megfelelő szinészek is kellenének s a Nemzeti Szinház egyelőre könnyebben bocsájt a modern szindarabirók rendelkezésére jóhangu énekeseket és vidáman csicsergő kanári-madarakat, mint disztingváltan beszélő szinészeket. A főszerepeket *Gál, Mihályfi* és *K. Hegyessy* Mari játszszák, olyan módon, amelyet egy napilap kritikája »befejezett müvészet«-nek nevez. S ezt a magunk részéről is aláirjuk, megjegyezvén, hogy a »befejezett« itt végzett multat jelent.

Ezzel a darabbal egy estén *Dezső* Józsefnek egy jóakaratu kis darabját is játszották pályatársai a Nemzetiben. A darabnak »*Utolsó fejezet*« a czime és alighanem egy kollégiális szivesség lehetett az előzménye. *Márkus* Emilia tudniillik ebben a darabban csárdást tánczolva és — mint mondani szokás — dióhéjba tömöritve akarta bemutatni, mi mindent tud. Dezső József ezt a dolgot megbeszélte *Gál* Gyulával is, aki hajlandónak mutatkozott egy reklámbácsi, egy utczáról felszedett öreg hektikás romantikus csalódását végigsirni az elegáns, de hodályszerü szeparéban, amelyben Márkus Emilia czigarettázva kárhozik éppen a bünnek a fertőjében, — mint a negyvenes években oly szépen mondták. De már az előzményekből is sejteni lehetett, hogy a dolog nagyon el fog mérgesedni, hogy Márkus Emilia mint hütlen hitves, önmagát leleplezve fog meghalni, hogy az agg reklám-nagybácsi »Oh miért tetted ezt, Regőczy Ilona« kiáltással fog neje kihült testére virágot szórni. És hogy végül a publikum azzal az érzéssel fog távozni, hogy ezt Kotzebue sokkal szivrehatóbban megcsinálta volna és hogy ha drámát irni nem tud is, de szinésznek egész jó lehet Dezső József is — esetleg.

*

Az illuziók és a csodák azonban csak hat napig élnek. Hat nap alatt ugyanis nemcsak egy világot lehet megteremteni, hanem három magyar szerzőn is keresztül tudnak robogni a Nemzetiben és Somló Sándort még csak sebes hajtásért sem büntetik meg. *Ferenczy* Ferencz darabja, *Az örök küzdelem*, ugyan lekötelezne egy kétórás küzdelemmel is, de semmiesetre sincs kvalitások hijával. Két felvonásban semmi sem történik, de ez a semmi ötletesen és érdekes miliőben megy végbe egy báró-kastélyban, amelyben még a lakájok is Wilde-aforizmákat mondanak. Ebbe a kastélyba ugy pottyan bele egy svihák dzsentri, mint féreg az eczetes tormába. Azon a czimen, hogy az őseit kutatja, kellemes és kellemetlen hazugságokat mond, egy boldog fiatal párt csaknem szétválaszt, egy menyasszonyt kicsi hija hogy el nem hódit, egy reform. katolikus abbét szinte megszégyenit és az emberek alól ugy huzgálja ki a gyékényt, hogy azok mindig a vajas oldalukra esnek. Közben filozófiai zománczczal vonja be a saját kóros hazudozását és mikor már az összjáték szédül és fojtogatni kezdi őt, — megugrik. Voilà! A figyelmes olvasó pedig már ebből is láthatja, hogy az Ördög még a főuri szalónokat is meghóditja trükkjeivel, levélcsempészésével, egy kis czinikus filozófiával, adomákkal és szójátékokkal, egyszóval uj, átdolgozott kiadásban. A Nemzetiben azonban egyrészt a tisztes hagyományok miatt, másrészt az állami jelleg épségben tartására mégis csak az erénynek kell győznie a hazugságon és a férget eszi meg a torma, — uti figura docet. A hazugot tehát tömjénnel kifüstölik és egy szerfelett primitiv harmadik felvonásban a tiszteletben megőszült abbé az egész vonalon győz és orgonál. S az embernek erről eszébe jut, hogy ennek a szinháznak nemcsak a stilusa, a szinjátszása, az irodalma felemás, hanem még egy-egy drámája is ugy van megirva, hogy az egyik fele a szabadabb szellemü hetedik kerületnek tessék, a másik felében pedig a derék Józsefváros kapjon némi elégtételt erkölcsi érzülete megsértéséért. A Nemzeti Szinház megszokott előadásainál ezuttal sem rosszabb az előadás és *Odry*, *Alszeghy*, *Vizváry* Mariska, a fiatal *Náday*, *Gál* Gyula, de mindenekfelett *Rákosi* Szidi olykor kellemes piéceket is érvényre tudnak juttatni. Persze az érzéseket még legtöbbnyire remegve és olykor cziterázva bugják, nyögik és gerliczézik a partnerük fülébe, mert legnagyobbrészt azon Azrák közül valók ők, akik énekelnek, ha szeretnek. *Dezső* József kezén ennek a hazug és ennivaló bitangnak minden szeretetreméltósága elsikkadt és mivel a csodák hatodnapra megszünnek csodák lenni, a nézők azzal az érzéssel mennek haza, hogy Dezső József, ha jó szindarabot irni nem tud is, de legalább — játszani sem tud.

Baburin.

Müvészet.

M. I. É. N. K.

II.

Fényes Adolf kezdettől fogva a legkomolyabb müvészek közül való volt, bizonyos szolid megállapodottság érzett ki müveiből, s az ember mindig azt hihette, valamely ujabb fejlődési stádiumát látván, hogy: ha most Fényes Adolf beérkezett, megtalálta azt, amit keresett. Sajátságos kvalitása, hogy el tudja titkolni a keresés, a gyötrelmes kiformálás nyomait és kifelé mindig nyugodt, férfias és szilárd volt, mint azok az erős emberek, akik a fájdalom sóhaját elzárják összeszoritott ajkaikkal és lelkükbe csak akkor engednek bepillantást, mikor ott rendben van minden és nincs, ami izgalmas disszonancziákkal és kétségbeesett erőlködésekkel teljes pillanatokra emlékeztetne.

A Fényes festői lirája sohasem volt teljes vallomás. Pontosan beszámolt az intuitiv megismerés, a mélyreható analizis és a biztos szintézis minden élményéről, teljesen föltárta ama lelki szenzácziók egész sorozatát, amelyeket általában a müvészi alkotás gyüjtőnevével nevezünk, de vallomásaiban csak eredményekről beszélt, s az a kinzó,

nyugtalan, lázas vágy, amely a továbbkeresésre hajszolja a müvészt, nem jutott szóhoz nála sohasem. Némely müvész munkái éppen azért érdekesek, mert egy titkos és izgalmás jövőbe is nyitnak perspektivát, arra is utalnak, hogy mit akar a müvész ezután próbálni; a Fényes müvészete mindig a jelent mutatja és komoly exkluzivitásban marad a jövőre kiváncsi szemlélőkkel szemben. Az ő lirája megmondja, hogy a tegnap mennyi érzéssel, mennyi hangulattal, mennyi uj impresszióval töltötte be lelkét, de szemérmesen eltitkolja a holnapra irányuló vágyait, mert férfias aktivitása már a még nem realizált sejtésben, az el nem ért vágyakozásban is valami titkolni való passzivitást lát. Innen van, hogy Fényesről mindig azt hiszi az ember, hogy tovább nem haladhat, hogy kész és kiforrott és megérlelődött, s innen van, hogy egy-egy továbblépése a váratlanság szenzációjával hat.

Egy ideig szociálistának hitték pusztán azért, mert konok kitartással figyelte a markáns emberi formák és az egyszerü, kevés elemü életek festői érdekességeit, s mert ezeket az érdekességeket véletlenül a szegény emberek környezetében találhatni legkönnyebben. Egész kincsesházra valót gyüjtött ebben a korban a halk, tompa, egyszerü szinekből, s nyugodt lendületü vonalakat gyüjtött, amelyek titokzatos módon, kinyomozhatatlan energiával fejezik ki a mozdulat, a plasztika, a tárlat, a térben és az időben valóság jelenségeit, a látható, mozgalmas életet mozdulatlan szimbólumokban és ezekből a magaszerzette kifejező eszközökből egy ujabb stilust szerkesztett meg, egy uj kifejező készséget vont el magának, amely fölöttébb alkalmas arra, hogy a nyári délutánok, a szük kis utczák, csöndesen ballagó vizek poéziséről meséljen. A monumentális vonalak biztos, kiegyensulyozott egységbe simulnak, intim együttlétbe és lárma nélkül, a magától értetődőség nyugalmával rajzolják ki a szinek ensemble-jából a sima falu házak és a házak elé kirakott apró asztalok formáit, a halk szinek pedig az egységes nagy tónusokból alig kiváló tompa szinek, az értékelés alig észrevehető finom skáláján át vesznek el a perspektiva távolában.

Egészen más képeket lát két nagyon értékes müvészember. Fényes látja a formát, amely az ő piktorszemei előtt természetesen nemcsak a rajz három dimenziós illuziójában, hanem egyuttal az árnyékos és megvilágitott felületek szines kiegyensulyozottságában jelenik meg. Nem a formák plasztikája a fő, hanem az a mód, ahogy a levegő, a világitás és a szinek egymásra hatása ezt a plasztikát felbontja és ujabb festői egységekbe alakitja át. *Márffy* Ödönre a körvonalak dekorativ lendülete hat első sorban, és ugy látszik, mintha a természeti jelenségeket szemlélvén, már a primér, az első pillanatban meglátott kép főként abból a szempontból kapná meg, hogy a jelenségekből kiérzett vonalak közül melyek alkalmasak arra, hogy egy felületet ritmikus vonalszövedékkel hálózzanak be. A felületek plasztikája az ő szemében csak egymás mellé helyezett szinegységek gyanánt jelenik meg, a halványzöld és a lila világos és árnyékos tónusai nem a gömbölyüséget, a hullámosságot, a domborodást vagy a mélyedést fejezik ki, hanem önálló jelentőséget nyernek és arányos, egymást ellensulyozó csoportokban helyezkednek el a körvonalak között. Még ahol valamely táj perspektivikus képét rögziti meg, ott is érezhető az egy sikba transzponáló tendenczia s a legnagyobb távolságokat kifejező szinek és a közelség szinei között is csak roppant finom valőrkülönbségeket lehet észrevenni. Ez a fiatal müvész most már a maga utjára tért és azok közül való, akik dalaikban énekelnek a továbbhaladás kinzó, nyugtalanitó vágyairól is.

Kernstock Károly egészen sajátságos változáson ment át. Az ő müvészete ma nem spontán érzéseket igyekszik örökkévalóvá rögziteni, hanem a látott dolgokat valamely állandó, változatlan érzése szerint, szinte azt mondhatnám, egy ideálhoz viszonyitva értékeli, s csak azt tartja meg, ami ezzel az ideállal közös. Néha a groteszkségig különös és csak sok figyelés után érthető meg az a mód, ahogy ő most konvenczionálisan fontosaknak ismert részleteket elhagy, s viszont hangsulyoz egész mellékesnek látszó részleteket, de érdemes a dolog végére járni, mert bepillantást nyerünk egy erős müvészlélek heves küzdelmeibe.

Gulácsy Lajos vendégképpen van itt jelen. Mintha ébredőfélben volna quatrocento álmaiból, mintha felszáradófélben volna az a könycsepp, amelyen át eddig különös, bánatos, rejtelmes irrizálásban látta a szineket: most derültebb és gazdagabb a látása és egész sor virágzó szint vett észre egy park üde lombjai és füszálai között. Igen talentumosnak látszik a szintén vendég *Czobel* Béla, egyelőre azonban a Van Gogh iránt való csodálat dominál tulajdonságai között és nevezetes, hogy ebben egy régi, kitünő müvészünkkel találkozott össze: *Grünwald* Béla valami kataklizmán megy át, s nem ugyan a Van Gogh, hanem a Gauguin müvészetet nézte meg tulerősen, sőt egy izben egy Cézanne-tájképet is megfestett, annyira hasonlóan a mesterhez, hogy ez már hatásnak is sok.

A többi müvészről ezuttal nincs különösebb mondanivalóm. Szinyei-Merse Pál frissen és üdén, de ugyanazt csinálja, amit már évek óta csinál, Strobenz, Vaszary és a többiek szintazonképpen. Csak Magyar-Mannheimernek támadt egy jeles ideája: egy csinos képleveleztőlapért tizezer koronányi pénzeket kér. A kép egész közönséges, illő tehát, hogy az ára ne legyen az. **Marco.**

IRODALOM.

Baumberg Gabriella.

*Horánszky Lajos könyve.**

A bibliofil egy testes, puha, gyönyörü portréktól duzzadó könyvet tesz a polczára, mikor a Horánszky munkáját odarakja. Az irodalomtörténet gazdagabb lesz általa egy csomó igen értékes felfedezéssel, a laikus olvasó egy regényt kap benne, amelynek minden fejezetére egy hányatott embersors könye szivárog. De vannak, akiket a suhogó papiron, nagy igazságokon és viharzó regényeken felül más is érdekel. Az irodalom gourmetja különleges élvezetet kap ebben a könyvben. Egy korszak szól hozzá emberi irásokban. Gondolatokban, vágyakban, reménységekben és megadásban és a korszakok lelkét sohasem szivhatjuk közvetlenebbül magunkba, mint azoknak a vallomásaiból, akik a korszakos ideák őrállói. Ezért, ezzel a belátással élvezzük ma olyan nagyon egy-egy költő, államférfi leveleit vagy naplóját. Mennyivel szebb és intimebb a belső élet a külsőnél! Micsoda brutális dolog a Napoleon egyiptomi hadjárata egyetlen egy szerelmes elszóláshoz képest, amely a Bauharnais Jozefinhez irt leveléből megkap. Az ember olyan, amilyennek az önfeledés egy-egy lirikus szülöttében, egy versben, egy levélben, egy kurjantásban megnyilatkozik.

Bacsányi János külső életével nagyjában régóta tisztában vagyunk. Tudjuk, hogy őt is a tizennyolczadik század szomoru magyar átka nyomta: nem lelte honját a

* *Bacsányi János és kora.* Budapest, 1907. Hornyánszky Viktor könyvkiadóvállalata.

hazában. Nyugati radikálizmusa, voltériánus forradalmisága egy hüvelybe szorult a lángoló hazafisággal. Izzó temperamentumával politikussá kellett volna lennie — és közepes költővé lett, mert csak befelé volt szabad gyujtogatnia. Hat nyelven olvas, Miltont magyarázza és közben negyvenöt krajczáros dijnoki állásokért verekszik. Akiket gyülölt, a Józsefék udvarától kapja a friss, átmelegitő ideákat, akikhez tartozott, Kazinczyék, gyülölték és megrágalmazták. Egy fejjel nagyobbnak lenni az átlagosnál mindig veszedelmes fényüzés volt minálunk. Bacsányi megértette ezt és az Ahasvérusok mosolyával kellett járnia országokat, ülni a börtönöket és türni hitvány vádakat Napoleonnal való paktálásról, amiről éppen a Horánszky könyve deriti ki először tisztán és kétségtelenül: micsoda hitvány rágalmazás volt ez. Közben az instancziák közt, szomoru magányosságban megöregedett egy csöndes osztrák városban. A Metternich emberei pedig figyelmeztetik, hagyja abba a toladokó koldulást és keressen magának valami tisztességes munkát. Öregen, fáradtan, messze a hazájától, idegenek közt, vajjon mit gondolhatott ekkor? Ő, aki egykor lobogó fanatizmussal indult neki az életnek és aki mellett ekkor már nem volt más senki, csak egy beteg öregasszony, egykor maga is viruló és hires bécsi költőnő.

*

Az asszonyt Baumberg Gabriellának hivták. Ahogy Horánszky Lajos beállitja őt ebbe a könyvbe, megengesztelő derü egy életsors sötét lapjain. Minden leveléből a rokokó intim szépségei áradnak, minden cselekvése heroikus önmegadás, még mosolygása is egy nemes, szomoru asszony mosolya. Körülötte a régi Bécs hullámzik, a különös, hajporos, rózsás fiatalság hangulata. Egy nagy demokratikus müvészet hangulata ez, melyet ma már csak egy-egy Watteau-képen, egy törött porczellán-csészén és olykor egy Mozart-dalban érzünk meg. »A bécsi családi élet minden egyes tüzhelye a müvészet és költészet szikrájának melengetője e korban« — irja Horánszky az akkori biedermeyerségről. Az öreg Baumberg Flórián háza is az, a csöndes, szelid udvari titkáré. Élete egy becsületes lojalitásban telt el, amelynek nyilván egy-egy uj burnótszelencze volt a legjelentősebb mozzanata. A fiatal magyar irodalom is Bécsbe járt akkor feketézni. Az irók imádták Voltaire-t és meghaltak a balletért s a Graben egy sötét, szurtos kis kávéházában, a Báróczy, Kisfaludy és Décsy Sámuel társaságában Bacsányi is ott szürcsölte a forradalmat és a mokka-levet, melyet szerecsen gyerekek hordtak fel ezüst tálczákon. Ilyen az élet, mikor az ember huszegynéhány éves, karmazsin mentében jár, hollófürtjei vannak és szilaj, mint egy csikó. Hol látta meg először a leányt? Talán egy brigittenaui népünnepen, ahol karneválos tarkaságban, versailles-i szinek közt ünnepelték az uj életre kelt Mayát, a tavasz tündérét. Talán a Burgban, ahol Blumaueren kaczagtak az emberek és a Haydn taktusai közt ünnepelték a császárt. Vagy egy Redout-bálon, talán éppen akkor, mikor mint Capello Bianca tánczolta a gavottot a leány, amint egy Meissner-rajzon meg is van örökitve. A leány nem szép, de sokatmondó arczkifejezése van, kellemes hangja, izléses, szerény öltözete, — igy irja le egy előkelő költőnő, Pichler Karola. Mögötte van egy érzékeny kis szerelmi idill emléke, de egyben az ünnepelt költőnő nimbusza is. Ő az uj Sappho, — persze csak a fiatal almanach-költők szemében.

Megszerették egymást, eljegyezték magukat és egymástól három kilométerre öles szerelmes leveleket irogatnak egymáshoz. Az emberek akkor talán csak azért szerettek, hogy levelekben önthessék ki, amit éreznek. Ezek a fiatalok is beleélték egy kissé magukat abba a divatos érzékeny szerelembe, amely nem ritka a Héloïse és Abälard szomoru levelezése után. A leány egy kicsit sokat emlegeti a kolostort, mélyen vallásos, talán krétát is evett, hogy sápadtabb legyen. Római nőhöz akar hasonló lenni még szerelmében is. Dátum: az eljegyzéstől számitott kétszázötvenkettedik napon. Vagy: »szerelmünk hatodik havában«. Ez a gáláns-kor irodalma.

De olykor megdöbbentő komolyságok vetik előre árnyékukat már itt is. »Én már meglehetősen hozzászoktam ahhoz, hogy türjek. S a lemondás müvészetében kevesen vitték annyira, mint én« — irja egyszer. Nyolcz évig vártak egymásra, amig egymáséi lehettek, amig a férfi jobb állásba jutott. Közben meghalt a leány anyja, apja is és egypár bányarészvényen felül csak a frigyük áldását hagyta a lányra. »Maradj hü hozzá, — mondta a lányának halálos ágyán — ő becsületes és igaz ember.« Ez elkötelezte őt egy emberéletre. És magyar költő felesége sohasem szerette még hübben az urát. Sohasem szenvedett annyit az ura becsületéért és igazáért, mint ez az asszony.

Mikor Napoleon Bécsbe tör, Bacsányi sietve szökik Párisba a hamis vádak elől. Csupa hányatás, álláskeresés, börtön és szekatura az élete ezentul. Levelezése: a siránkozó, majd daczos kétségbeesés. Vergődő és védekező vádolás. És vágy egy csendes tüzhely után, egy holtigtartó boldog családi életre. Meghatóbb és reménytelenebb talán csak a Mikes szerelme volt a Boszporus mellett. De Kőszeghi Zsuzsika szivtelen és számító, a Bacsányi felesége pedig hü — a heroizmusig. A költő olyan mint egy daczos, ellenkező, majd remegő és bünbánó gyerek. A legtöbb költő ilyen. De ah, milyen kevés mellett van ott egy asszony, anya, szerető, vagy hitves, aki megbocsájtóan czirógatja meg az arczát. Baumberg Gabriella egy fél emberéleten át ezt cselekedte napról-napra, az érzései, a vigasztalása, a szeretete mérföldcsizmákon járt, mikor az uráról volt szó. Az ura vádolt: megerősitette az igazában. Az ura sóhajtozott utána: azt irta neki, csak még egy kis türelmed legyen és meglesz a hivatal s meglesz a mi boldog családi fészkünk. Az ura nyomorog: lassan eladogat mindent, zálogba teszi a részvényeket, de a maga nyomoruságán keresztülsiklik. Az urának nehéz gondjai vannak és ezer apró csacskasággal köti le a kedvét. Hogy mi történik otthon, körülötte, hogy menyasszony lett Mária Lujza és vigasságok vannak a Burgban. Az ura szomorubb, egyre szomorubb, ő pedig kalácsokat meg fánkot, uj magyar mentét küld neki és vidám levelekben kaczagja az életet. Igy kaczag az, akinek a szive vérzik.

Közben pedig nagy változások esnek meg Bécsben. Alt-Wien gondtalan könnyelmüsége lassan meghiggad az empire-stilus nyugodtabb komolyságában. Napoleon kardja lóg a fejek felett és az emberek olyankor nem szeretnek

tréfálkozni, mikor kard lóg a fejük felett. A régi gyönyörü pompák talán a Mária Lujza esküvőjén lobbantak utolsót. És az utolsó becsületes, lojális biedermeyer-cselekedet szegény jó gróf Eszterházy Ferencz urunké volt, akit arra szemeltek ki, hogy Napoleonnak gratuláljon és e nagy kitüntetés hallatára menten megütötte a guta örömében. Halva szállitották haza diszhintajában — irja róla sajnálkozva Bacsányiné.

Aztán Metternich lesz az ur az egész szent birodalomban. Az asszony uj instancziákat ir, uj reménységek nyilnak és hervadnak el a szivében. »A maga ura azok közé tartozik, akik semmiféle helyzetbe nem tudnak beleilleszkedni — mondja neki egy kihallgatáson Metternich. — Ilyen fejek számára egy külön birodalmat kellene alkotni.« Metternich persze az akasztófa tövében szerette volna azt a birodalmat megalapozni. De az asszony ekkor is csak azt érzi, hogy neki hünek kell maradni a becsületes és igaz emberhez. Szinte kétségbeejtő a folytonos járása-kelése ura érdekében. Szinte érthetetlen e fanatikus ragaszkodása. Sohasem tántoritották el? Kisértések árnyéka nem tolakodott melléje a Burg márványlépcsőin? Ki tudja. Csupán a szelid biztató és mosolygó melanchólia ül a levelei felett.

Metternich elvből nem szerette a forradalmárokat. »A szabadság istennőjével sohasem flirtölt, sohasem énekelte Arndt dalait és sohasem sirt a vársánczok foglyaival, mialatt békóban tartotta őket« — mondja a jeles államférfiról Heine. De hogy hogy nem, az ő szigorusága is megenyhült. Az asszony elmehetett az urához Linzbe, aki ott rendőri felügyelet alatt, egy kis állami kegydijon csendesen olvasgatott a klasszikusokban. A fiatalság tüzes vágyakozása két fáradt, beteges öreget boronált igy össze. Szelid megadással vénültek bele a számüzetésbe. Az egyik mint forrradalmár kezdte, a másik mint ünnepelt bécsi költőnő. Most a Metternich kegyein kellett éldegélniök. Az asszony talán itt is türésre és felejtésre tudta nevelni az urát. Az utolsó versei egyikében, hatvanötödik születésnapjára ezt irta az urának:

Doch Monde wechseln und die Jahre fliehen
Und ein Geschenk ist jeder Augenblick;
Die Parzen haben Dir mich nur geliehen
Und fordern nächstens mich vielleicht zurück.

*

Itthon, mialatt a Kisfaludy Sándor stanczáit szavalták a badacsonyi szüreteken, elfelejtették őket. Pedig mennyivel igazabb és kesergőbb ez a szerelem amannál. Valami csendes megnyugvással olvassuk ezt a szerelmet a Madáchné és Petőfiné sorsának elgondolása után. Egy csodás asszonyi hüség dokumentumairól fujta le az idők porát Horánszky Lajos és ezért vagyunk neki hálásak e könyvért.

Nádai Pál.

Gallérok, kézelők hófehérre tisztittatnak Haltenberger Béla gőzmosógyárában Kassa.

HETI POSTA.

Többeknek. Számos levél és dolgozat érkezett be hozzánk az utolsó hetekben, melyekre mindezideig nem reflektálhattunk. Lapunk szerkesztője ujév óta egy sulyos, makacs influenzának a martaléka, és csak most kezd némiképpen lábbadozni. Ugy a személyes vonatkozásu levelekre, mint a szerkesztőséget illető közleményekre apránként megadjuk a választ. Egyelőre bocsánatot kérünk a késedelemért.

Budai vasárnap. Nagyon elmés, nagyon vidám, nagyon fura, hanem plein air-nek nem plein air, inkább régi módi, de szaggatott, pongyola, kidolgozatlan. Igy amint van, mulathatnának rajta azok, akik a vonatkozásokat ismerik. A nagy közönséget hidegen hagyná.

Felelős szerkesztő és kiadótulajdonos: KISS JÓZSEF.

Helyiségváltozás miatt

KUNZ JÓZSEF ÉS TÁRSA

CS. ÉS KIR. UDV. SZÁLLITÓK

V., Deák-tér 1. sz.

árukészletüket RENDKIVÜL ELŐNYÖSEN árusitják ki.

Tetemes ármérséklés

asztalnemüek-, törülközők-, zsebkendők-, finom fehérnemüek-, szőnyegáruknál.

Dus választék valódi keleti szőnyegekben.

Függönyök, ágy- és asztalteritők.

Osztr. császár és m. királyi udvari szállitók. Csokoládé-gyárak: Pozsony, Köln, Berlin, New-York. STOLLWERCK-féle csokoládé és sas-cacao Elismert legjobb minőségü. MINDENÜTT KAPHATÓ!

Budapest, 1908. — Nyomatott az Athenaeum irodalmi és nyomdai r.-társ. betüivel.